

Master Educational Needs
Praktijkgericht onderzoek

Van speciaal naar sociaal onderwijs

Leerlingen met een communicatieve beperking begeleiden in hun sociale contacten

Lisa van Leuken / 2124129 / 2 mei 2018

Begeleider
Anja van Zon

Voorwoord

Voor u ligt het onderzoek 'Van speciaal naar sociaal onderwijs'. Dit onderzoek is uitgevoerd in het kader van mijn afstuderen als Master EN gedragsspecialist. Als leerkracht in het voortgezet speciaal onderwijs zie ik hoe het mijn leerlingen met een communicatieve beperking in onze beschermde schoolomgeving lukt om sociale contacten op te bouwen. Ik zie echter ook hoe moeilijk het voor mijn leerlingen is om deze sociale contacten uit te breiden naar huis. Daarom wil ik via dit onderzoek te weten komen wat ik als leerkracht kan doen om mijn leerlingen met een communicatieve beperking op school te begeleiden in hun sociale contacten (buiten schooltijd). In dit onderzoek leest u hoe ik binnen onze speciale onderwijssetting ruimte zoek voor sociaal onderwijs.

Samenvatting

Met dit praktijkgerichte onderzoek ben ik te weten gekomen hoe ik mijn leerlingen met een communicatieve beperking op school kan begeleiden in hun sociale contacten (na school).

Het theoretische kader van dit onderzoek maakt zichtbaar hoe onze leerlingen door hun levensfase, communicatieve beperking en verstandelijke beperking begeleiding nodig hebben op het gebied van sociale contacten. Het belang van aandacht voor de sociale ontwikkeling binnen het onderwijs op VSO VSO school X A&D wordt in dit onderzoek duidelijk vanuit verschillende theoretische en maatschappelijke inzichten.

Het expert interview gericht op de mate waarin mijn onderzoeksvraag aansluit op de algehele koersen van onze afdeling leerde mij om verantwoordelijkheden van de school op het gebied van sociaal contact af te bakenen vanuit de kerndoelen (SLO, 2014) en de beleidsplannen (Koersplan, 2017-2019 en Schoolplan, 2017) van onze school.

Het praktijkonderzoek startte met een vragenlijst gericht op de behoefte aan sociaal contact voor leerlingen, leerkrachten en ouders. Hieruit blijkt dat meer dan de helft van de leerlingen van VSO VSO school X een na schoolse vriendschapswens heeft die nog niet vervuld is. Leerlingen vroegen ook in de focusgroep-interviews op verschillende manieren om hulp van leerkrachten in het aangaan en onderhouden van sociale contacten. Zij willen van leraren leren hoe zij vrienden kunnen maken en houden. Onze leerlingen vragen ook om meer tijd voor groeps-overstijgende activiteiten op school, een toegankelijk schoolplein na school en hulp bij het gebruiken van een 'leuke dingen doen'-bord waarmee leerlingen sociale afspraken kunnen maken.

De vragenlijsten die afgenomen zijn binnen VSO school X zijn in dit onderzoek vergeleken met vragenlijsten die zijn afgenomen op twee verschillende reguliere scholen. De onderzochte leerlingen uit het reguliere basisonderwijs blijken op school ongeveer evenveel vrienden te hebben als de onderzochte leerlingen van VSO school X. Na school spreken leerlingen van VSO VSO school X 60% minder vaak af. Bijna alle leerkrachten hebben aangegeven dat zij vinden dat leerkrachten een rol spelen in de begeleiding van sociale contacten van leerlingen. De opvattingen van mijn collega's en de focusgroep interviews resulteerden in verschillende acties die ik heb uitgezet via PDCA-cyclussen. De uitgezette acties op basis van dit onderzoek zijn gericht op mogelijkheden om iets te ondernemen met leerlingen uit andere groepen, het stimuleren en informeren van ouders en het gericht begeleiden van leerlingen in het aangaan en onderhouden van sociale contacten. Dit onderzoek resulteerde hierbij in verschillende aanbevelingen voor het management team.

Het meest verrassende inzicht wat voorkomt uit dit onderzoek is het effect van de huidige interventies die wij binnen onze afdeling inzetten ten behoeve van sociale redzaamheid. De resultaten uit de focusgroep interviews lieten blijken dat geen van de bevroegde leerlingen hulp van de school ervaart in het maken van vrienden terwijl wij op school meerdere malen per week gedurende verschillende lessen aandacht besteden aan de sociale redzaamheid van onze leerlingen. Dit laatste inzicht bevestigt de waarde van dit onderzoek voor onze organisatie. Ik geloof in de waarde van sociaal contact binnen onderwijs en dit onderzoek heeft ervoor gezorgd dat deze overtuiging nog veel sterker is geworden.

Inhoudsopgave

Voorwoord	pag. 2
Samenvatting	pag. 3
Inhoudsopgave	pag. 4
1. Probleemanalyse	pag. 6
1.1 Context van de organisatie	pag. 6
1.2 Aanleiding	pag. 7
1.3 Probleemstelling	pag. 7
1.4 Denken in mogelijkheden	pag. 8
1.5 Reflectie op mijn persoonlijke drijfveren voor dit onderzoek	pag. 8
2. Theoretisch kader	pag. 9
2.1 Pubers met communicatieve hulpvragen	pag. 9
2.2 Het belang van sociaal contact	pag. 12
2.3 Maatschappelijke relevantie van sociaal contact	pag. 13
• Decentralisatie van de jeugdzorg	
• Eenzaamheid	
• Risicogroep voor eenzaamheid	
• Passend onderwijs	
• Na schoolse sociale contacten als levensechte oefengelegenheden in de maatschappij	
• Verantwoordelijkheden van de school op het gebied van sociaal contact	
2.4 Onderzoeksvraag en deelvragen	pag. 16
3. Onderzoeksopzet	pag. 18
3.1 Operationalisering van de hoofdvraag en deelvragen	pag. 18
3.2 Onderzoeksstrategie	pag. 18
3.4 Onderzoeksmethodes	pag. 19
• Expertinterview	
• Interne vragenlijsten voorgelegd aan leerlingen, ouders en leerkrachten van VSO VSO school X	
• Interne vragenlijsten in vergelijking met externe vragenlijsten	
• Interne vragenlijsten gericht op de opvattingen van collega's	
• Focusgroep-interviews gericht op de opvattingen van leerlingen	

3.5 Methodologische onderbouwing van de kwaliteit van het onderzoek	pag. 21
---	---------

- Triangulatie
- Validiteit en betrouwbaarheid
- Betrokkenheid
- Vooronderstelde kennis van de respondenten
- Verhoging van de respons
- Laagdrempelige opbouw
- Kritische reflectieve vormgeving van de onderzoeksmethoden

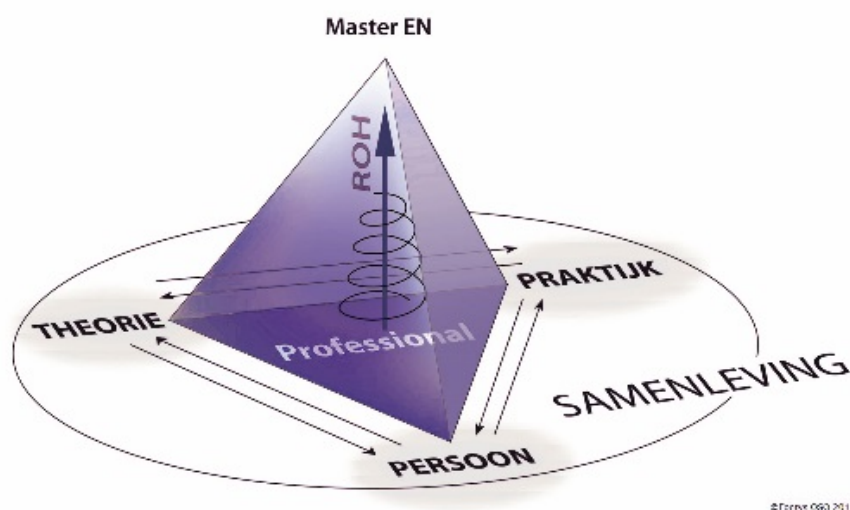
4. Resultaten	pag. 23
4.1 In hoeverre sluit de onderzoeksvraag aan op de algehele koersen van VSO VSO school X?	pag. 23
4.2 Hoeveel leerlingen van VSO VSO school X hebben behoefte aan (meer) sociaal contact?	pag. 23
4.3 Wat zijn de verschillen tussen de behoefte aan sociaal contact van leerlingen van VSO VSO school X en leerlingen van reguliere scholen?	pag. 25
4.4 Wat kan ik als leerkracht doen om mijn leerlingen op school te begeleiden in hun sociale contacten buiten schooltijd?	pag. 27
4.5 Hoe zien onze leerlingen de rol van de school op het gebied van begeleiding van (na schoolse) sociale contacten?	pag. 28
4.6 Welk effect zien de leerlingen van huidige interventies binnen ons onderwijs t.b.v. sociaal contact?	pag. 29
5. Conclusie	pag. 30
6. Acties en aanbevelingen	pag. 31
7. Reflectie en discussie	pag. 33
8. Literatuurlijst	pag. 34
9. Bijlagen	pag. 38
9.1 Samenvatting expertinterview – deelvraag 1	pag. 38
9.2 Vragenlijsten – deelvraag 2	pag. 39
9.3 Feedback op de onderzoeksopzet	pag. 47
9.4 Voorbereiding focusgroep interviews – deelvraag 5	pag. 48
9.5 Resultaten extern onderzoek Jenaplanschool X – deelvraag 3	pag. 49
9.6 Resultaten extern onderzoek Kindcentrum X – deelvraag 3	pag. 56
9.7 Uitgebreide onderzoeksresultaten - deelvraag 3	pag. 63
9.8 Uitgebreide onderzoeksresultaten - deelvraag 4	pag. 64
9.9 PDCA-cyclussen uitgezette acties naar aanleiding van het onderzoek	pag. 66

1. Probleemanalyse

1.1 Context van de organisatie

VSO school X biedt onderwijs aan leerlingen met een communicatieve en/of auditieve beperking: slechthorende leerlingen, leerlingen met een taalontwikkelingsstoornis (TOS) en leerlingen met een stoornis in het autismespectrum die specifiek leidt tot een communicatieve beperking.

Dit afstudeeronderzoek is gericht op leerlingen in de onderbouw van voortgezet speciaal onderwijs VSO school X. Binnen het VSO van VSO school X is zowel praktijkgericht onderwijs als diplomagericht onderwijs mogelijk. Dit onderzoek zal zich richten op leerlingen die praktijkonderwijs volgen op de afdeling Arbeid en Dagbesteding. Onderwijs en begeleiding zijn binnen deze afdeling gericht op doorstoomperspectieven naar leren en werken of werken in beschermd verband. Het doel is begeleiden naar een zo groot mogelijke zelfstandigheid. Sociale redzaamheid is een belangrijk onderdeel van dit doel en hier is dit onderzoek op gericht. Beleidsmatig gezien zijn de speerpunten in het huidige koersplan (2017-2019) niet direct gericht op sociale redzaamheid. Toch is het begeleiden van sociaal contact een belangrijk onderdeel van het onderwijs op VSO school X. Onze leerlingen krijgen wekelijks les in sociale vaardigheden, communicatieve redzaamheid en sociale weerbaarheid. Ondanks deze aandacht hoor ik zelden van mijn leerlingen terug dat zij iets hebben ondernomen met leeftijdsgenoten. Dit maakt dat ik via dit onderzoek te weten wil komen wat ik als leerkracht nog meer kan doen om mijn leerlingen te begeleiden in sociale contacten. Binnen onze organisatie vraag ik, juist nu de speerpunten in het huidige koersplan niet direct gericht zijn op sociaal contact, aandacht voor een onderzoeksvraag die voortkomt uit de praktijk en mijn persoonlijke drijfveren. Op deze manier koppel ik in dit onderzoek de praktijksituatie aan mijn persoonlijke visie voor een aanvulling op het huidige beleid.

1.2 Aanleiding van het onderzoek

Alle leerlingen op VSO school X hebben een communicatieve beperking. Deze communicatieve beperking maakt het maken en onderhouden van sociaal contact moeilijker (Isarin, 2013). Binnen onze veilige schoolomgeving weten veel leerlingen vriendschappen op te bouwen. Leerlingen, ouders en collega's geven echter regelmatig aan dat onze leerlingen er niet in slagen om dit contact uit te breiden naar huis. Dit baart mij zorgen want ik geloof dat sociaal contact juist in de levensfase van onze leerlingen van groot belang is voor de ontwikkeling. Vanuit deze overtuiging ontstond mijn missie. Ik wil leerlingen kansen geven op sociaal contact. Deze missie betekent niet alleen iets voor mij in mijn werk als leerkracht op VSO school X. Ik heb een eigen zorgorganisatie genaamd 'De Schoolpedagoog' waar ik mij ook bezig houd met het verbinden van potentiële vrienden. Hierover is meer te lezen in mijn derde beroepsproduct. Dit onderzoek is gericht op mijn missie op het gebied van sociale contacten voor onze leerlingen binnen VSO school X.

De meeste leerlingen van VSO school X komen dagelijks met de taxi naar school. Zij ontmoeten op school veelal leeftijdsgenoten die niet in hun eigen leefomgeving wonen. Veel leerlingen zijn nog niet in staat om zelfstandig te reizen. Hierdoor zijn zij afhankelijk van anderen in hun mogelijkheden tot fysiek sociaal contact met schoolgenootjes. Onze leerlingen komen echter in een levensfase waarin zij steeds meer streven naar autonomie (Feldman, 2008). Hulp van ouders is vanwege de natuurlijke ontwikkeling naar onafhankelijkheid is volgens Feldman steeds minder gewenst. Ook hebben ouders niet altijd mogelijkheden om hun kinderen te begeleiden in hun sociale contacten. Onze leerlingen lopen hierdoor het risico om buiten schooltijd in een sociaal isolement te raken terwijl er waarschijnlijk geen andere periode is waarin relaties met leeftijdsgenoten zo belangrijk zijn als in de puberteit (Younis & Haynie, 1992). Wekelijks vertellen leerlingen mij wat zij in het weekend hebben gedaan. Zelden ondernemen zij iets met leeftijdsgenoten terwijl zij aangeven dat zij dat wel zouden willen. Ouders spreken tijdens oudergesprekken hun zorgen uit over de beperkte sociale contacten van hun kinderen buiten schooltijd. Ze geven aan dat hun kinderen thuis steeds meer binnen blijven en steeds minder ondernemen.

1.3 Probleemstelling

Leerlingen in de onderbouw van VSO school X Arbeid en Dagbesteding die met de taxi naar school komen, worden op twee manieren beperkt in hun mogelijkheden tot sociaal contact. Enerzijds ontmoeten zij op school veelal leeftijdsgenoten die niet in hun eigen omgeving wonen en missen zij vaak mogelijkheden om zelfstandig te reizen. Anderzijds maakt een communicatieve beperking het maken en onderhouden van sociaal contact moeilijker (Isarin, 2013).

'Ik heb nog nooit met een andere jongen of meisje afgesproken want ik woon ver weg.'

Bron: focusgroep interview leerlingen

1.4 Denken in mogelijkheden

Toch wordt op VSO school X zichtbaar hoe veel sociale mogelijkheden jongeren met een communicatieve beperking kunnen hebben in een veilige omgeving met extra begeleiding. Leerlingen zoeken elkaar op school op, praten op hun eigen niveau met elkaar of spelen samen waarbij zij zichtbaar genieten van het contact. De waarde van sociaal contact voor onze leerlingen wordt zichtbaar op school. Hoe waardevol zou het zijn als wij er als docenten in samenwerking met de leerlingen en hun ouders voor kunnen zorgen dat zij deze sociale contacten ook thuis kunnen doortrekken? Pas als dit lukt dan werken wij écht aan sociale redzaamheid op school en daarmee aan een betere voorbereiding op deelname aan de maatschappij.

'Ik heb geen vrienden thuis maar ik wil graag meer vrienden want dat is gezellig en leuk.'
Bron: focusgroep interview leerlingen

1.5 Reflectie op mijn persoonlijke drijfveren voor dit onderzoek

Als ik reflecteer via de niveaus van Bateson (in Chaney, 2017) dan kom ik tot de conclusie dat sociaal contact voor mij een van de belangrijkste waarden vervult in mijn leven. Als leerkracht heb ik de missie om mijn leerlingen voor te bereiden op een zo gelukkig mogelijke toekomst. Sociaal contact is voor mij onlosmakelijk verbonden met deze gelukkige toekomst. Dit maakt dat ik het begeleiden van sociaal contact ook voor mijn leerlingen van groot belang vindt. Met mijn onderwijs wil ik namelijk bereiken dat zij een zo gelukkig mogelijke toekomst tegemoet gaan.

Foto 2, Shutterstock, 2017

2. Theoretisch kader

In dit theoretische kader wordt een literatuuronderzoek ingezet ter verkenning van het hierboven geschetste praktijkprobleem (De Lange et al., 2013). De probleemstelling wordt onderzocht vanuit hieraan gerelateerde bronnen vanuit verschillende (internationale) perspectieven. Actuele opvattingen en eerder onderzoek worden op deze manier meegenomen in de totstandkoming van dit onderzoek (De Lange et al., 2013). In dit theoretische kader worden de verworven theoretische inzichten steeds gekoppeld aan mijn persoonlijke context en visie. De componenten persoon, praktijk en theorie zorgen op deze manier voor een toepassingsgericht theoretisch kader vanuit de triade (Van Swet & Van Huijgevoort, 2009).

2.1 Pubers met communicatieve hulpvragen

Dit onderzoek is gericht op leerlingen met een hulpvraag in communiceren die onderwijs volgen in de onderbouw van VSO VSO school X Arbeid & Dagbesteding. In onderstaande doelgroep analyse is te lezen in hoeverre onze specifieke doelgroep begeleiding nodig heeft op het gebied van sociale contacten. De leergebied overstijgende kerndoelen voor onze doelgroep richten zich op het leren functioneren in sociale situaties (SLO, 2018). Beperkingen of problematieken van leerlingen in het voortgezet speciaal onderwijs maken dat bepaalde competenties, met name op sociaal, emotioneel en communicatief gebied, niet door iedereen als vanzelf worden ontwikkeld of kunnen worden geleerd (SLO, 2018). Een belangrijk kerndoel voor onze vorm van onderwijs is dus gericht op het aanleren van communicatieve en sociale vaardigheden (SLO, 2018). Dit onderzoek is gericht op deze vaardigheden. In onderstaande doelgroep analyse worden de verschillende aspecten van onze doelgroep toegelicht in relatie tot sociale mogelijkheden.

Puberteit

Feldman (2008) schrijft hoe pubers elkaar helpen in de groei naar onafhankelijkheid. Ook op school wordt herkend hoe de mening van leeftijdsgenoten steeds belangrijker wordt voor onze leerlingen. In iedere levensfase staat een ander psychosociaal conflict centraal, onze leerlingen staan voor de opgave om een eigen identiteit te vormen (Erikson, 2014). Sociale contacten helpen leerlingen om hun identiteit te vormen. In contact met leeftijdsgenoten komen zij er namelijk achter welke betekenis zij hebben voor anderen (Delfos, 2012). Vanuit sociaal contact ontdekken leerlingen wie zij zijn en waar zij voor staan. Op basis van dit theoretische inzicht groeit de overtuiging dat begeleiding van sociaal contact behoort tot een essentiële verantwoordelijkheid van docenten in het voortgezet onderwijs. Pubers volgen onderwijs ter voorbereiding op een zo gelukkig mogelijke, zo zelfredzaam mogelijke toekomst in de maatschappij. Het koersplan (2017-2019) van VSO school X omschrijft de missie: 'leerlingen voorbereiden op deelname aan de maatschappij'. De sociale ontwikkeling is volgens Crone (2012) voor pubers cruciaal om te kunnen opgroeien tot volwassen deelnemers aan de maatschappij (Crone, 2012). De adolescentie is volgens Crone (2012) een van de meest vormende fases op sociaal gebied en juist daarom hebben leraren de taak leerlingen in deze levensfase te begeleiden in hun sociale ontwikkeling.

Communicatieve beperking

Het bevorderen van sociale relaties en welbevinden is een kwaliteitsindicator voor onderwijs aan leerlingen met een communicatieve beperking (Simea, 2018). Alle leerlingen die onderwijs volgen op VSO school X hebben een communicatieve beperking. In onderstaande alinea's wordt per communicatieve beperking onderzocht in hoeverre onze leerlingen door hun communicatieve beperking begeleiding nodig hebben op het gebied van sociale vaardigheden binnen ons onderwijs.

Slechthorend

VSO school X verzorgt onderwijs aan slechthorende leerlingen. Deze leerlingen kunnen de taal niet goed genoeg horen. Dit heeft gevolgen voor de spraaktaalontwikkeling, auditieve verwerking en sociaal emotionele ontwikkeling (De Signaleraar, 2018). Leerkrachten van slechthorende leerlingen moeten zich dus niet alleen met lesgeven bezighouden maar ook met het begeleiden en volgen van de sociale ontwikkeling (Wolters-Leermakers et al., 2017). Slechthorende leerlingen missen namelijk vaak informatie en hierdoor ontstaan in sociaal contact regelmatig misverstanden (Rodenburg, 2017). Deze misverstanden kunnen sociaal emotionele problemen veroorzaken (De Signaleraar, 2018). Slechthorende leerlingen trekken zich vaak terug of reageren achterdochtig op anderen. Slechthorendheid kan leiden tot eenzaamheid en een verkleind sociaal netwerk (Volksgezondheidszorg, 2018). Beperkingen in het horen kunnen leiden tot een verminderde deelname aan maatschappelijke activiteiten en tot een sociaal isolement (Volksgezondheidszorg, 2018). Bij een sociaal isolement ontbreekt een ondersteunend netwerk van familie, vrienden en bekenden (De Jong Gierveld, 2016). Mensen die sociaal geïsoleerd zijn, staan er bij tegenslagen alleen voor. Zij zijn hierdoor kwetsbaarder dan mensen die over een goed netwerk beschikken (De Jong Gierveld, 2016). Op basis van deze informatie groeit de overtuiging dat slechthorende leerlingen door hun communicatieve beperking nog gericht begeleiding nodig hebben op het gebied van sociale vaardigheden. Deze begeleiding is een taak van de school omdat VSO school X haar leerlingen voorbereidt op deelname aan de maatschappij (Koersplan, 2017-2019). Aandacht voor de sociale ontwikkeling is in deze voorbereiding nodig om te voorkomen dat leerlingen in een sociaal isolement raken.

Auditieve verwerkingsproblemen

Horen is de eerste stap in het proces van de spraakwaarneming (Neijenhuis et al., 2003). Geluiden die waargenomen worden, moeten in de hersenen worden omgezet naar betekenisvolle boodschappen. Dit proces wordt ook wel de auditieve verwerking genoemd (Neijenhuis et al., 2003). Veel leerlingen op VSO school X hebben auditieve verwerkingsproblemen. Auditieve verwerkingsproblemen zorgen voor een tekort in een of meerdere auditieve verwerkingsprocessen (Asha, 1996). Hierdoor kunnen problemen in het horen en spraak ontstaan, ondanks een normaal gehoor (Neijenhuis et al., 2003). Leerlingen met auditieve verwerkingsproblemen verstaan anderen regelmatig verkeerd doordat zij moeite hebben met het onderscheiden van verschillende spraakklanken (Neijenhuis et al. 2003). Dit maakt het maken en onderhouden van sociale contacten moeilijker. Op het schoolplein van VSO school X begrijpen leerlingen elkaar regelmatig niet goed. Juist voor leerlingen met auditieve verwerkingsproblemen is aandacht voor de sociale ontwikkeling binnen ons onderwijs dus van groot belang.

Taalontwikkelingsstoornis

Alle leerlingen die onderwijs volgen op VSO school X hebben (een vorm van) een TOS. TOS staat voor taalontwikkelingsstoornis, ofwel een stoornis in de moedertaalverwerving waardoor beperkingen optreden in het taalbegrip, de taalproductie of beiden (Buurman, Gerritsen en Hinkema, 2013). Auditieve informatie kan door een TOS verkeerd worden waargenomen of vertraagd worden verwerkt (Buurman, Gerritsen en Hinkema, 2013). Door een TOS kunnen ook problemen in de executieve functies ontstaan (Buurman, Gerritsen en Hinkema, 2013). Deze beperkingen zorgen ervoor dat sociaal contact maken moeilijker wordt. Voor leerlingen met een TOS worden de verschillen met leeftijdsgenoten zonder communicatieve beperking steeds groter naarmate zij ouder worden. Verschillen in de belevingswereld, soort gesprekken en gespreksonderwerpen maken het moeilijker om sociale contacten aan te gaan en vast te houden. Deze beperkingen in het sociale contact kunnen grote gevolgen hebben voor de verdere ontwikkeling en vergroten de kans op verschillende vormen van psychopathologie, zoals angst en depressie maar ook agressie (Van Bedem et al., 2018). Dit inzicht zorgt voor de overtuiging dat het juist voor onze doelgroep erg belangrijk is om op school aandacht te besteden aan de sociaal emotionele ontwikkeling.

Autismespectrum

Communicatieve hulpvragen van onze leerlingen kunnen ook voortkomen uit een stoornis in het autismespectrum. De diagnose 'ASS' wordt in het medische model vanaf 1 januari 2017 geduid en uitgelegd op grond van de criteria voor autisme in de DSM-5 (Schippers, 2016). De diagnose wordt voortaan gesteld vanuit twee symptoomdomeinen en een ernsttaxatie (American Psychiatric Association, 2014). Het onderwijs op VSO school X is gericht op leerlingen met een primaire hulpvraag in leren communiceren. Deze hulpvraag sluit aan bij het symptoomdomein 'beperkingen op het gebied van de sociale communicatie en sociale interacties' (American Psychiatric Association, 2014). Een ontwikkelingsgerichte benadering van autisme maakt duidelijk dat kinderen met autisme zich op een ander tempo en in een andere volgorde ontwikkelen dan mensen zonder autisme (Vanuit autisme bekeken, 2016). De sociaal emotionele ontwikkeling komt vaak pas later op gang (Vanuit autisme bekeken, 2016). Leerlingen met autisme kunnen volgens Van Lieshout (2012) ernstige problemen ervaren op het gebied van sociale interacties en communicatie. Ook Wing (2000) spreekt in haar triade van autisme over kwalitatieve beperkingen in sociale interacties en communicatie. Voor leerlingen met autisme is aandacht voor de sociale ontwikkeling binnen het onderwijs dus van groot belang. Het is hierbij wel van belang om rekening te houden met de kritische kanttekening van De Werkgroep Vanuit Autismbe bekeken (2016). De werkgroep legt uit dat het voor leerlingen met autisme van groot belang is te kijken vanuit de wens van de leerling zelf. Niet alle leerlingen wensen sociale contacten. Deze manier van kijken is van essentieel belang voor dit onderzoek. Daarom zal het onderzoek starten met een behoefte analyse waarin onderzocht wordt in hoeverre de gestelde probleemstelling aan de orde is voor onze leerlingen zelf.

Licht verstandelijke beperking

Onze afdeling is gericht op de uitstroom arbeid of dagbesteding. Leerlingen binnen onze afdeling hebben onvoldoende cognitieve mogelijkheden om een diploma te kunnen behalen. Wij begeleiden onze leerlingen richting een zo zelfredzaam mogelijk leven in de maatschappij (Koersplan, 2017-2019). Veel van onze leerlingen hebben een licht verstandelijke beperking ofwel LVB. Leerlingen met een LVB hebben een IQ tussen de 50 en de 85 (Huizinga et al., 2017). Onze leerlingen hebben om deze reden op alle gebieden extra ondersteuning nodig. Leerlingen met een LVB hebben naast hun lagere IQ met name beperkingen in het sociale aanpassingsvermogen (Hoekman, 2015). Dit maakt aandacht voor de sociale ontwikkeling juist voor onze doelgroep belangrijk.

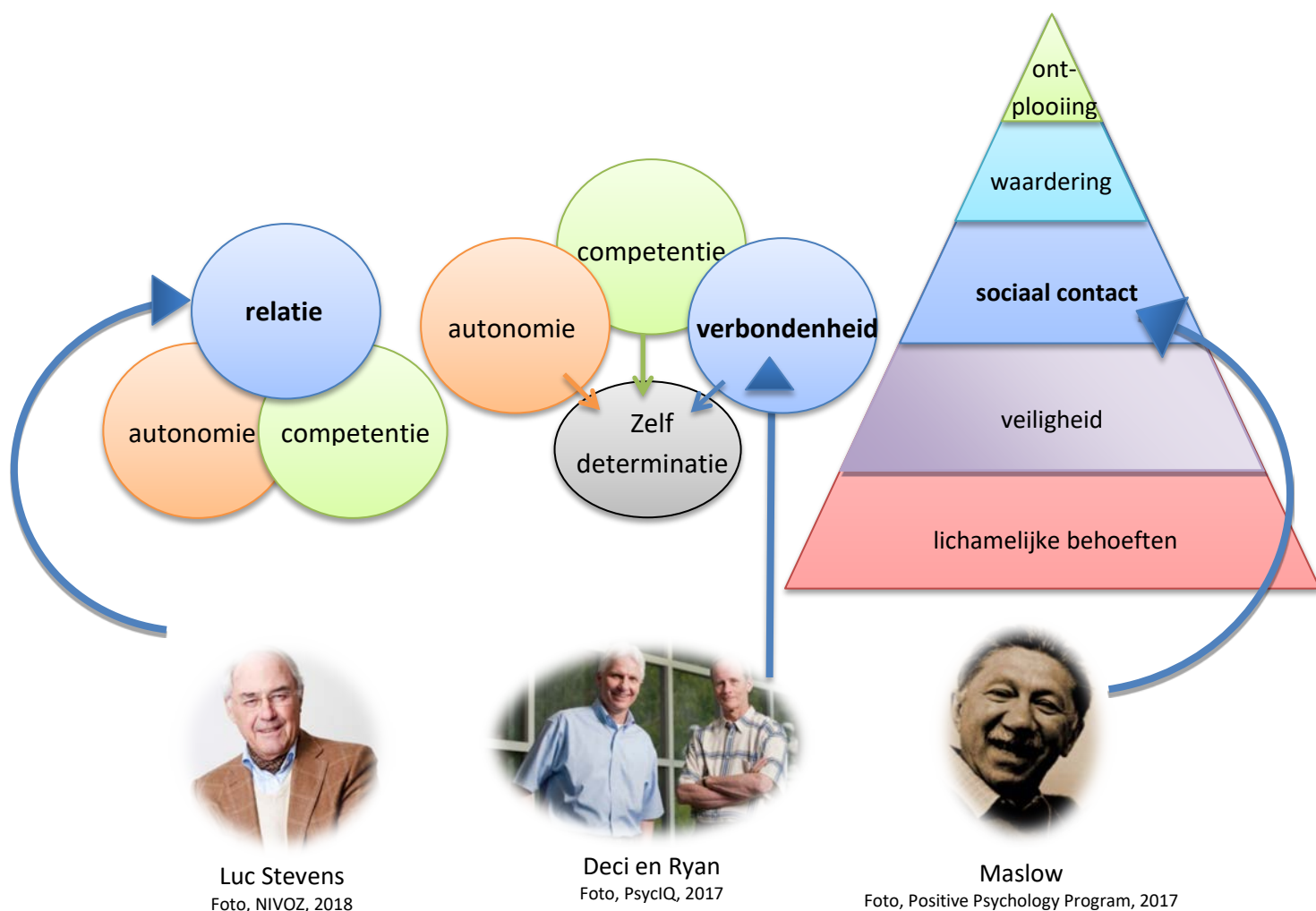
Conclusie

Via deze doelgroep analyse wordt op verschillende manieren duidelijk waarom het juist voor leerlingen van VSO school X van groot belang is om binnen ons onderwijs aandacht te besteden aan de sociale ontwikkeling. De sociale ontwikkeling van onze leerlingen gaat door hun communicatieve beperking en licht verstandelijke beperking niet vanzelf. Dit wordt duidelijk vanuit de hier beschreven publicaties en onderzoeken. Leerlingen met een TOS, slechthorende leerlingen, leerlingen met een LVB en leerlingen met autisme hebben volgens de bronnen in het theoretische kader begeleiding nodig in hun sociale ontwikkeling. De kerndoelen van het SLO zijn voor onze doelgroep niet voor niets gericht op het aanleren van communicatieve vaardigheden en sociale vaardigheden (SLO, 2018). Wij begeleiden onze leerlingen naar een zo zelfredzaam mogelijke toekomst in de maatschappij (Koersplan, 2017-2019). Uit bovenstaand literatuuronderzoek blijkt dat aandacht voor de sociale redzaamheid van groot belang is om dit te kunnen bereiken.

2.2 Het belang van sociaal contact

Sociaal contact als basisbehoefte

Kinderen en jongeren hebben, net als ieder individu, vrienden nodig. Maslow erkende de menselijke basisbehoefte aan sociaal contact al in 1943. Ook Deci en Ryan (2000) erkennen de behoefte aan verbondenheid. Zij geven aan dat mensen zich voornamelijk in interactie willen ontwikkelen. Onderwijs is gericht op ontwikkeling en dit maakt aandacht voor leren in interactie onmisbaar in het onderwijs. Stevens (2004) ziet de basisbehoefte aan een relatie als voorwaarde voor een gevoel van welbevinden. In 2012 bevestigt het CBS dit sociale verband in een rapport met de titel “Meer en beter contact met anderen is van belang voor geluk”. Mijn missie als leerkracht is gericht op het geluk van mijn leerlingen. Historisch gezien wordt welbevinden al vanaf 1970 gezien als een voorwaarde voor ontwikkeling (Wubs, 2004). Uit het promotieonderzoek van Meuwese (2017) bleek dat vriendschapsrelaties een gunstig effect kunnen hebben op de ontwikkeling van de hersengebieden die sociaal gedrag aansturen. Sociale netwerken kunnen de mentale gezondheid op een positieve manier beïnvloeden (Berkman et al., 2004). Sociale relaties zijn belangrijke hulpbronnen in het dagelijks leven. Ze vormen het sociale fundament van ieder mens en dragen bij aan het gevoel van een zinvol leven (Coalitie erbij, 2017). De gevolgen van stressvolle gebeurtenissen zoals een scheiding van ouders zijn voor kinderen en jongeren met een hecht sociaal netwerk minder groot (Tijhuis, 1994). De beste manier om onze leerlingen voor te bereiden op een zo gelukkig en veerkrachtig mogelijk leven is dus door aandacht te hebben voor de sociale ontwikkeling.

Figuur 2, Aangepast overgenomen uit Stevens, 2004, Deci en Ryan, 2000, Maslow, 1966 (in Feldman, 2008)

2.3 Maatschappelijke relevantie van sociaal contact

Decentralisatie van de jeugdzorg

De decentralisatie van de (jeugd)zorg brengt voor onze leerlingen belangrijke veranderingen met zich mee. Onze leerlingen zullen in hun leven namelijk regelmatig hulp nodig hebben van anderen door hun communicatieve - en/of licht verstandelijke beperking. Gemeenten zijn sinds 2015 middels de jeugdwet (Ministerie van VWS en Ministerie van Ven J, 2014) en de wet voor maatschappelijke ondersteuning (Ministerie van VWS, 2015) verantwoordelijk voor (jeugd)zorg. Deze actuele ontwikkelingen brengen de gedachte van het systeemdenken met zich mee, waarbij mensen betrokkenen vanuit hun eigen systeem inzetten als zij hulp nodig hebben. Het is dus van groot belang dat onze leerlingen op school leren hoe zij dit netwerk kunnen opbouwen, onderhouden en raadplegen. Het uitgangspunt van de nieuwe wetten is dat burgers hun omgeving meer om hulp moeten vragen maar dit is precies wat moeilijk is voor onze doelgroep. Dit maakt aandacht voor sociale redzaamheid in het onderwijs ook maatschappelijk gezien van groot belang voor onze leerlingen. Het onderwijs van VSO school X is gericht op het versterken van de levensgebieden relaties, wonen, werken, vrije tijd en financiën (Koersplan, 2017-2019). Deze levensgebieden worden versterkt als leerlingen leren hoe zij een systeem kunnen opbouwen en raadplegen zodat zij in de toekomst niet alleen voor problemen komen te staan.

De gevolgen van eenzaamheid

Eenzame volwassenen hebben het gevoel dat zij alleen staan voor problemen. Het belang van sociaal contact voor onze leerlingen wordt om deze reden nog duidelijker wanneer gekeken wordt naar het thema eenzaamheid. In dit onderzoek wordt de definitie voor eenzaamheid van De Jong Gierveld (1984) gebruikt: het subjectief ervaren van een onplezierig gevoel of ontoelaatbaar gemis aan (kwaliteit van) bepaalde sociale relaties. Meer dan een miljoen Nederlanders voelen zich volgens de laatste cijfers eenzaam (RIVM, GGD en CBS, 2016). Toch is eenzaamheid bij kinderen een onderbelicht thema waar nog maar weinig onderzoek naar is gedaan. Eenzaamheid wordt vaak in relatie gebracht met ouderen maar ook jongeren kunnen hieronder lijden. In de meest recente Jeugdmonitor (2017) is eenzaamheid getoetst bij jongvolwassenen van 18 tot 25 jaar: ruim 1 op de 50 jongvolwassenen voelt zich in sterke mate eenzaam. Cijfers over eenzaamheid bij kinderen en pubers lijken te ontbreken. Toch is sociaal contact juist in deze levensfase van groot belang (Delfos, 2012). Sociale vaardigheden, zelfvertrouwen en schoolprestaties lijden onder het ontbreken van een vriendschap (Spithoven, 2015). Het niet vinden van aansluiting bij leeftijdsgenoten zorgt voor een afname in welbevinden (CBS, 2012), eenzaamheid maakt ongelukkig (Coalitie erbij, 2017). In diverse onderzoeken zijn verbanden gevonden tussen eenzaamheid en zelfmoordgedachten. Zelfmoord is, na verkeersongevallen, doodsoorzaak nummer 2 onder jongeren (Messelink, 2017). Spithoven (2015) legt uit dat eenzaamheid gevolgen heeft voor de mentale gezondheid en de fysieke gezondheid. Verschillende onderzoeken tonen aan dat eenzaamheid het risico op vroegtijdig overlijden vergroot. Dit risico is zelfs groter voor eenzaamheid dan voor bijvoorbeeld obesitas of roken (Holt-Lunstad, Smith, Layton, 2010).

Toch is het voor dit onderzoek van belang om het thema eenzaamheid kritisch te onderzoeken. Eenzaamheid is namelijk een gevoel. De Jong Gierveld (1984) definieert het begrip eenzaamheid als het subjectief ervaren van een gemis aan (kwaliteit van) bepaalde sociale relaties. Dit betekent niet dat iedere leerling die vaak alleen is, ook eenzaam hoeft te zijn. Sommige leerlingen zijn vaak alleen, maar hebben geen behoefte aan (meer) sociaal contact. Andere leerlingen hebben sociale contacten maar voelen zich toch eenzaam. Ze wensen bijvoorbeeld meer sociale contacten of diepgaandere sociale contacten. Koningin Wilhelmina schreef hierover in 1989 het boek 'Eenzaam, maar niet alleen'. Dit onderzoek gaat uit van de wens van onze leerlingen. Deze wens zal in dit onderzoek een 'vriendschapswens' genoemd worden.

'Niet iedereen is hetzelfde, sommige leerlingen zitten ermee en sommige niet.'

Bron: focusgroep interview

Foto 3, Google afbeeldingen, 2018

Risicogroep voor eenzaamheid

Onze leerlingen behoren om verschillende redenen tot een risicogroep voor eenzaamheid. Eenzaamheid komt namelijk vaker voor bij lager opgeleiden (De Jong-Gierveld en Van Tilburg, 2007) en onze opleiding richt zich op de laagst opgeleide mensen in onze maatschappij. Hierbij komt eenzaamheid vaker voor bij mensen met een communicatieve beperking (De Jong-Gierveld en Van Tilburg, 2007) en al onze leerlingen hebben een communicatieve beperking. Een gevoel van eenzaamheid komt ook vaker voor bij mensen die verkeerd worden begrepen (De Jong-Gierveld en Van Tilburg, 2007). Onze leerlingen worden door hun communicatieve beperking vaak niet goed begrepen door anderen. Op het schoolplein wordt dit iedere dag zichtbaar in de gesprekken tussen leerlingen. Veel van onze leerlingen hebben zo vaak meegemaakt dat anderen hen niet begrepen dat zij bijna niet meer durven te spreken. Andere leerlingen bouwen hun frustraties vanuit communicatienood op en uiten deze via externaliserend gedrag. Onze leerlingen hebben helaas regelmatig de ervaring dat zij verkeerd worden begrepen en hierdoor behoren zij tot een risicogroep voor eenzaamheid. Hierbij komt een gevoel van eenzaamheid vaker voor bij mensen die zich anders voelen (De Jong-Gierveld en Van Tilburg, 2007). Onze leerlingen zouden dit gevoel kunnen krijgen doordat zij naar een speciale school gaan.

Passend onderwijs

Verwijzen naar speciaal onderwijs is sinds de ingang van Passend onderwijs steeds moeilijker geworden (NJI, 2017). Het centrale uitgangspunt van de Wet op passend onderwijs is namelijk regulier onderwijs (Ministerie van BZK, 2018). Dit uitgangspunt kan het gevoel van 'anders zijn' helaas niet altijd wegnemen. Leerlingen die op een reguliere school geen aansluiting vinden bij leeftijdsgenoten kunnen zich net zo goed 'anders' voelen. Passend onderwijs is daarom niet altijd regulier onderwijs. Kansen op gelijkwaardige sociale contacten zijn essentieel om passend onderwijs te kunnen realiseren. Voor veel leerlingen van VSO VSO school X A&D was het op een reguliere school moeilijker om vriendschappen met leeftijdsgenoten op te bouwen door verschillen in communicatieve mogelijkheden en cognitieve capaciteiten. In een optimale vriendschapsrelatie zijn leeftijdsgenoten gelijkwaardig aan elkaar (Van Tongeren, 2016). Binnen onze speciale onderwijssetting hebben leerlingen vergelijkbare mogelijkheden en hierdoor meer kansen op gelijkwaardige sociale contacten. Leerlingen die in een vriendschap ervaren dat zij van gelijke waarde zijn, ervaren dat zij ertoe doen voor anderen. Ik geloof dat dit een van de meest essentiële wensen is van ieder mens. Kinderen en jongeren willen zich begrepen voelen door anderen (Gordon, 2010). Dit kan het beste op een school waar leerlingen door medeleerlingen worden begrepen. Remmerswaal (2009) spreekt over de basisbehoefte aan inclusie waarvan sprake is als leerlingen het gevoel krijgen dat zij gewaardeerd worden door anderen. Passend onderwijs is onderwijs waarin leerlingen deze waardering van gelijken kunnen krijgen.

Foto 4, Google afbeeldingen, 2018

Na schoolse contacten als levensechte oefengelegenheden in de maatschappij

Onze leerlingen hebben kansen op gelijkwaardige sociale contacten binnen onze speciale setting. Toch is ons onderwijs, binnen onze speciale setting, gericht op deelname aan de maatschappij buiten deze setting. VSO school X bereidt haar leerlingen voor op een toekomst waarin zij zo volwaardig mogelijk kunnen deelnemen aan de maatschappij (Koersplan, 2017-2019). Na schoolse sociale contacten vinden plaats in deze maatschappij buiten onze speciale setting. Dit maakt deze contacten tot levensechte oefengelegenheden voor onze leerlingen. Om gebruik te kunnen maken van deze maatschappelijke oefengelegenheden is aandacht voor na schoolse sociale contacten van groot belang binnen ons onderwijs.

Verantwoordelijkheden van de school op het gebied van sociaal contact

In het onderwijs doen docenten een beroep op de mentale gezondheid van leerlingen. Sociale netwerken kunnen deze mentale gezondheid op een positieve manier beïnvloeden (Berkman et al., 2004). Schoolprestaties blijken direct te leiden onder het ontbreken van een vriendschap (Malti et al. 2012). Het thema 'leren functioneren in sociale situaties' is dus niet voor niets een onderdeel van de leergebiedoverstijgende kerndoelen (SLO, 2014). Deze bronnen maken de verantwoordelijkheid van de school op het gebied van sociale contacten duidelijk.

Logo 1, VSO school X, 2018

2.4 Onderzoeksvraag en deelvragen

Vanuit de achtergronden in het theoretische kader en mijn ervaringen is de volgende hoofdvraag geformuleerd.

Onderzoeksvraag

Wat kan ik als leerkracht op VSO school X doen om mijn leerlingen met een communicatieve beperking op school begeleiden in hun sociale contact buiten schooltijd?
--

Onderzoek naar de hoofdvraag wordt verricht middels een aantal deelvragen. Deze deelvragen zijn voortgekomen uit hypothesen die zijn gebaseerd op praktijkervaringen, literatuur en mijn persoonlijke overtuigingen als leerkracht. Op deze manier vormt de triade (Van Swet & Van Huijgevoort, 2009) van de Master EN opleiding de basis van het onderzoek.

Deelvragen		
1. Voor- onderzoek	In hoeverre sluit de onderzoeksvraag aan op de algehele koersen van VSO VSO school X A&D?	
	Expertinterview met de directeur van VSO VSO school X	
2. Behoeft- analyse	Hoeveel leerlingen van VSO VSO school X hebben behoefte aan (meer) sociaal contact?	
	Interne vragenlijsten voorgelegd aan leerlingen, ouders en leerkrachten van VSO VSO school X.	
	2.1	Hoeveel leerlingen hebben vrienden op onze school?
	2.2	Hoeveel leerlingen spreken na school af met leeftijdsgenoten? - Hoeveel leerlingen hebben buiten school alleen digitaal contact? - Hoeveel leerlingen spreken na school nooit af met leeftijdsgenoten?
	2.3	Hoeveel van onze leerlingen hebben een vriendschapswens? - Hoeveel leerlingen hebben geen vriendschapswens?
	2.4	Hoeveel ouders maken zich zorgen over de sociale contacten van hun kinderen?
	2.5	Welke signalen pikken leerkrachten m.b.t. sociaal contact op van leerlingen en ouders?
3. Toetsen theoretisch kader	Wat zijn de verschillen tussen de behoefte aan sociaal contact van leerlingen van VSO VSO school X en de behoefte aan sociaal contact van leerlingen van reguliere scholen?	
	Interne vragenlijsten i.v.m. externe vragenlijsten voorgelegd aan leerlingen en ouders van VSO VSO school X en twee reguliere externe scholen.	
	3.1	Hebben onze leerlingen minder vrienden op school dan leerlingen van een reguliere school?
	3.2	Spreken onze leerlingen na school minder vaak af dan leerlingen van een reguliere school?
	3.3	Hebben meer van onze leerlingen een vriendschapswens dan leerlingen van een reguliere school?
	3.4	Maken de ouders van onze leerlingen zich meer zorgen over de sociale contacten van hun kinderen dan ouders van leerlingen van een reguliere school?
4. Opvattingen leerkrachten	Wat kan ik als leerkracht doen om mijn leerlingen te begeleiden op het gebied van sociaal contact?	
	Interne vragenlijsten gericht op de opvattingen van collega's	
	16	Hoe zien collega's de rol van leerkrachten op het gebied van het begeleiden van (na schoolse) sociale contacten van leerlingen?
5. Opvattingen leerlingen	Hoe zien onze leerlingen de rol van de school in op het gebied van begeleiding van (na schoolse) sociale contacten van leerlingen?	
	Focusgroep-interviews gericht op de opvattingen van leerlingen.	
6. Huidige interventies	Hoe ervaren de leerlingen de huidige interventies binnen ons onderwijs t.b.v. sociaal contact?	
	Focusgroep interviews gericht op de visie van de leerlingen m.b.t. het effect van de huidige lessen gericht op sociale vaardigheden, communicatieve redzaamheid sociale seksuele vorming.	

3. Onderzoeksopzet

Dit hoofdstuk geeft de methodologische onderbouwing van dit onderzoek weer. De hoofdvraag en deelvragen worden geoptimaliseerd via een operationalisering van de begrippen. De onderzoekstrategie die ten grondslag ligt aan dit onderzoek wordt toegelicht en er wordt verantwoording afgelegd op het gebied van kwaliteit, validiteit, triangulatie en ethiek.

3.1 Operationalisering van de hoofdvraag en deelvragen

Om de formulering van de hoofdvraag en deelvragen te kunnen optimaliseren, heb ik gebruik gemaakt van de techniek operationaliseren (De Jong et al., 2018). Deze operationalisatie is gericht op het definiëren van de gebruikte termen in het onderzoek (De Jong et al., 2018). Op deze manier wordt het onderzoek gemakkelijker leesbaar en is ten alle tijden helder wat ik in dit onderzoek onder welke begrippen versta.

Leerlingen: leerlingen van 12 tot 15 jaar met een communicatieve beperking die onderwijs volgen in de onderbouw ofwel O-fase van VSO VSO school X Arbeid en Dagbesteding

Ouders: ouders van leerlingen in de O-fase van VSO VSO school X Arbeid en Dagbesteding

Collega's: collega's binnen de O-fase van VSO VSO school X Arbeid en Dagbesteding

Communicatieve beperking: slechthorende leerlingen, leerlingen met een taalontwikkelingsstoornis (TOS) en leerlingen met een stoornis in het autismespectrum die specifiek leidt tot een communicatieve beperking.

Sociaal contact: fysiek sociaal contact, contact via digitale middelen valt in dit onderzoek niet onder sociaal contact, wel kan digitaal sociaal contact bijdragen aan fysiek sociaal contact.

Afspreken: ook de term afspreken is in dit onderzoek gericht op fysiek sociaal contact.

Digitaal sociaal contact: sociaal contact via digitale middelen.

Vriendschapswens: de wens om na school vaker te willen afspreken met leeftijdsgenoten.

School: VSO VSO school X afdeling Arbeid en Dagbesteding

Vriendschap: vriendschappen zijn de sociale contacten met leeftijdsgenoten die onze leerlingen zelf omschrijven als vriendschappen.

‘Als je samen afspreekt, dan is het je vriendin, als je vaak afspreekt, dan is het je BFF.’

Bron: focusgroep-interview

3.3 Onderzoeksstrategie

Dit onderzoek is gestart als actieonderzoek. Actieonderzoek is namelijk gericht op het eigen handelen van docenten en op de situatie waarin dat handelen plaats vindt (De Lange et al., 2013).

Belangstellenden worden in dit onderzoek zoveel mogelijk betrokken en deze manier van onderzoeken sluit het beste aan bij een actieonderzoek (De Lange et al., 2013). Toch groeide dit onderzoek in de afgelopen periode uit naar een ontwerponderzoek. Het theoretische kader bracht namelijk het inzicht dat een behoefte analyse voor dit onderzoek van groot belang is om antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag. De gewenste situatie wordt om deze reden uitgebreid onderzocht en deze uitgebreide studie binnen de specifieke context sluit beter aan bij een ontwerponderzoek (De Lange et al., 2013). Naast het onderzoeken van de gewenste situatie zullen in dit onderzoek ook de huidige interventies, die worden ingezet op VSO school X ter bevordering van de sociale

redzaamheid, getoetst worden via de focusgroep interviews. Het onderzoeken van huidige interventies binnen de context komt voort uit de onderzoeksstrategie ontwerponderzoek (De Lange et al., 2013). Deze onderzoeksstrategie is ook gebruikt om een ontwerp van verschillende interventies te kunnen laten voortkomen uit het onderzoek. De ontworpen interventies zullen via een PDCA-cyclus worden geoptimaliseerd. In dit onderzoek zorgt de bewuste combinatie van de onderzoeksstrategie actieonderzoek en ontwerponderzoek voor optimale aansluiting bij de onderzoeksvraag.

3.4 Onderzoeksmethodes

Expertinterview

Om de eerste deelvraag te kunnen beantwoorden en te kunnen bepalen in hoeverre de onderzoeksvraag aan sluit op de algehele koersen van VSO VSO school X zal een expertinterview plaatsvinden. Dit expertinterview zal plaatsvinden met de directeur van VSO VSO school X omdat hij sturing geeft aan de algehele koersen van VSO VSO school X. Een expertinterview is geschikt om informatie uit de eerste hand mee te nemen (Lange, 2013). Informatie uit de eerste hand van mijn directeur is van belang voor dit onderzoek om de eerste deelvraag te kunnen beantwoorden.

Interne vragenlijsten voorgelegd aan leerlingen, ouders en leerkrachten van VSO VSO school X

Uit het theoretische kader blijkt dat het voor dit onderzoek van belang is te weten in hoeverre onze leerlingen zelf behoefte hebben aan sociaal contact. De tweede deelvraag zal met vragenlijsten onderzocht worden omdat vragenlijsten geschikt zijn om te exploreren (Lange et al., 2013) en dit is het doel van de behoefteanalyse. Vragenlijsten zijn de meest gebruikte onderzoeksmethode in sociaal wetenschappelijk onderzoek (Lange et al., 2013). Voor triangulatie van de onderzoeksresultaten zullen leerlingen, ouders en leerkrachten een op elkaar afgestemde vragenlijst ontvangen. De vragen in de vragenlijsten zijn gebaseerd op de eenzaamheidsschaal van De Jong-Gierveld (2007). In het theoretische kader van dit onderzoek is de visie van De Jong-Gierveld op eenzaamheid opgenomen. De eenzaamheidsschaal van De Jong-Gierveld (2007) is de meest bekende vragenlijst om eenzaamheid te meten. Onderzoekers in meer dan 20 landen waaronder Nederland gebruiken dit meetinstrument om eenzaamheid te meten (De Jong Gierveld, 2007). De eenzaamheidsschaal van De Jong Gierveld bestaat uit elf uitspraken over emotionele eenzaamheid en sociale eenzaamheid. Dit onderzoek is gericht op sociale eenzaamheid. Sociale eenzaamheid draait om minder contact hebben met andere mensen dan je 'wenst' (De Jong Gierveld, 2007). De waarde van onderzoeken met de wens van de leerling als uitgangspunt (Vanuit Autisme bekeken, 2016) komt ook naar voren in het theoretische kader. De vragenlijst over vriendschap is gebaseerd op de uitspraken in de eenzaamheidsschaal die gaan over het sociale eenzaamheid (De Jong Gierveld, 2007). Om de vragenlijst zo laagdrempelig mogelijk te houden is gekozen voor een zo positief mogelijke formulering van de vragen. De negatief geformuleerde uitspraken uit de eenzaamheidsschaal (De Jong Gierveld, 2007) zijn bewust niet direct terug te leiden naar de gebruikte vragen in dit onderzoek zoals te zien in bijlage 9.2. De vragenlijsten zijn voor onze leerlingen sterk vereenvoudigd ten opzichte van de eenzaamheidsschaal van De Jong-Gierveld (2007). In de vragenlijst voor de leerlingen en de ouders zijn enkel gesloten vragen opgenomen omdat deze eenvoudiger te beantwoorden zijn (Lange et al., 2013).

Interne vragenlijsten in vergelijking met externe vragenlijsten

Uit het theoretisch kader blijkt dat de doelgroep van VSO school X meer begeleiding nodig heeft op het gebied van sociale contacten. Deze theorie wordt in dit deel van het onderzoek vanuit de praktijk getoetst. De vragenlijsten die intern zijn afgenomen bij de leerlingen en ouders worden ook extern afgenomen bij leerlingen en ouders van reguliere scholen. Op deze manier geeft dit deel van het praktijkonderzoek, naast het theoretisch kader, ook vanuit de praktijksituatie antwoord op de vraag in hoeverre onze specifieke doelgroep leerlingen in vergelijking met reguliere leerlingen meer begeleiding nodig heeft op het gebied van sociale vaardigheden(deelvraag 3).

Interne vragenlijsten gericht op de opvattingen van collega's

Om erachter te komen wat ik als leerkracht kan doen om mijn leerlingen te begeleiden in hun sociale contacten, wil ik graag weten hoe collega's de rol van de school zien m.b.t. dit thema. Om antwoord te kunnen geven op de vierde deelvraag is gekozen voor een aanvulling op de vragenlijst voor collega's die gebruikt wordt om de eerste deelvragen te beantwoorden. Met een vragenlijst kan namelijk de anonimiteit van de respondenten gewaarborgd worden (Lange et al., 2013) en dit maakt dat mijn collega's hun opvattingen veilig kunnen delen. Open vragen zijn geschikt om te informeren naar opvattingen (Lange et al., 2013) en dit is precies het doel van dit deel van het onderzoek. Hierbij vraagt het invullen van een vragenlijst een relatief geringe tijdsinvestering (Lange et al., 2013) en dit maakt deze manier van onderzoeken beter haalbaar binnen onze drukke onderwijssetting.

Focusgroep interviews gericht op de opvattingen van leerlingen

Om antwoord te kunnen geven op de vierde en vijfde deelvraag wil ik de leerlingen zelf betrekken bij het onderzoek met behulp van drie focusgroep interviews. In een focusgroep interview is ruimte voor de mening van respondenten (Lange et al., 2013). Voor dit onderzoek wil ik de mening van drie verschillende groepjes leerlingen meenemen om erachter te komen hoe de leerlingen de rol van de school zien op het gebied van begeleiding van (na schoolse) sociale contacten. Ook wil ik via de focusgroepinterviews te weten komen welk effect de leerlingen zien van de huidige lessen in het onderwijsaanbod die zich richten op sociale redzaamheid. De focusgroep-interviews zijn afgestemd op het niveau van de leerlingen door een aangepaste groepsgrootte en door middel van visuele ondersteuning (zie bijlage 9.4)

3.5 Methodologische onderbouwing van de kwaliteit van het onderzoek

Aandacht voor ethiek is een belangrijk aspect van goed onderzoek (De Lange et al., 2013). In dit hoofdstuk worden de ethische aspecten via een methodologische onderbouwing toelicht om de kwaliteit van het onderzoek te kunnen waarborgen.

Triangulatie

Binnen dit onderzoek is op verschillende manieren sprake van triangulatie (Lange et al., 2013). Er is sprake van triangulatie in onderzoeksinstrumenten door de verschillende onderzoeksinstrumenten die zijn gebruikt om data te verwerven (documentonderzoek, expertinterview, vragenlijsten en focusgroep interview). Er is sprake van triangulatie op het gebied van de bronnen doordat de hoofdvraag vanuit verschillende (internationale) perspectieven is onderzocht (ontwikkelingspsychologische perspectief, het maatschappelijke perspectief, een beleidsmatig perspectief, het perspectief van de leerling zelf (Vanuit autisme bekeken, 2016) enz). Triangulatie van respondenten wordt gewaarborgd in het totale onderzoek doordat de opvattingen van leerlingen, ouders, leerkrachten en de directeur zijn meegenomen in het onderzoek. In de vragenlijsten is triangulatie doordat de onderzoeksvragen aan de leerlingen, ouders en leerkrachten zo op elkaar zijn afgestemd dat zij met elkaar vergeleken kunnen worden. Hierbij zullen de resultaten vergeleken worden met de resultaten van twee externe reguliere scholen.

Validiteit en betrouwbaarheid

De validiteit zegt iets over mate waarin de onderzoeksinstrumenten meten wat ik als onderzoeker wil meten (Lange et al., 2013). Om de validiteit van dit onderzoek te waarborgen zijn alle deelvragen te herleiden naar de onderzoeksvraag. In dit onderzoek is sprake van een variant van externe validiteit genaamd criterium validiteit. Criterium validiteit houdt in dat de meting vergeleken wordt met een externe meting (Lange et al., 2013). Hiervan is in dit onderzoek sprake bij de derde deelvraag. Deze externe meting is uitgevoerd op twee verschillende externe scholen. Bij het afnemen van vragenlijsten zorgt kwantiteit onder andere voor betrouwbaarheid (Lang et a., 2013). Voor een zo betrouwbaar mogelijk resultaat zullen om deze reden alle collega's, leerlingen en ouders van leerlingen in de O-fase een vragenlijst ontvangen. In de onderzoeksmethodologie spreekt men namelijk van betrouwbaarheid wanneer een meetmethode bij herhaalde meting van hetzelfde verschijnsel ook tekens hetzelfde resultaat oplevert (De Lang et al., 2013). Naar verwachting zullen de meeste collega's en de meeste leerlingen in staat zijn om een vragenlijst in te vullen. De verwachting van de respons van de ouders is lager omdat niet alle betrokken ouders Nederlands spreken. Ook transparantie draagt bij aan betrouwbaarheid (De Lange et al., 2013). In dit onderzoek waarborg ik transparantie door open communicatie over de doelstelling (Lange et al., 2013). Het doel van de vragenlijsten staat vermeld op de vragenlijst en dit doel zal ook mondeling worden besproken met de respondenten.

Betrokkenheid

De betrokkenheid en de motivatie van respondenten binnen een onderzoek zijn van invloed op de kwaliteit van het onderzoek (Lange et al., 2013). Om te betrokkenheid van de respondenten bij de onderzoeksmethode vragenlijsten te verhogen en de motivatie van de respondenten vast te houden, zijn de vragenlijsten zo kort mogelijk gehouden (Lange et al., 2013). Om de betrokkenheid bij de focusgroep-interviews te verhogen zullen deze enkel georganiseerd worden voor geïnteresseerde leerlingen.

Vooronderstelde kennis van de respondenten

Voor dit onderzoek zijn drie vragenlijsten ontworpen (bijlage 9.2). Deze vragenlijsten zijn aangepast op de vooronderstelde kennis van de respondenten. Ook het expertinterview en de focusgroep-interviews zijn afgestemd op de vooronderstelde kennis van de respondenten. Er is rekening gehouden met de cognitieve capaciteiten van de leerlingen door gebruik te maken van sterk vereenvoudigde vragen die ondersteund worden met visualisaties.

Verhoging van de respons

Voor een hoge respons op de vragenlijsten, heb ik gekozen voor papieren vragenlijsten die persoonlijk worden overgedragen aan de respondenten. Het persoonlijk afleveren en ophalen van een vragenlijst leidt namelijk vaak tot een hogere respons (Lange et al., 2013). Bovendien past deze methode bij onze doelgroep leerlingen en ouders. Voor de leerlingen is het werken op papier eenduidig en overzichtelijk. Voor de ouders is het werken op papier wenselijk wanneer zij niet beschikken over digitale middelen. In mijn eigen klas komt dit bijvoorbeeld voor bij de helft van de ouders. Mijn persoonlijke verwachting op de respons van de ouders is door eerdere ervaringen laag. De papieren vragenlijsten zorgen ervoor dat ik deze persoonlijk kan toelichten. Op deze manier hoop ik de respons te verhogen.

Laagdrempelige opbouw

Voor de vragenlijsten en de focusgroep-interviews is gekozen voor een opbouw waarin gestart wordt met eenvoudige, neutrale vragen waarna moeilijkere, meer persoonlijke vragen volgen. Deze opbouw maakt het beantwoorden van de vragen laagdrempeliger (Lange et al., 2013).

Kritische vormgeving van de onderzoeksmethoden

Om de onderzoeksmethoden vanuit een kritisch reflectieve houding te kunnen vormgeven, heb ik deze na het ontwikkelen voorgelegd aan verschillende collega's. Op basis van de verkregen feedback op de onderzoeksopzet zoals te zien in bijlage 9.3 heb ik mijn onderzoeksmethoden aangepast en de verantwoording van mijn gemaakte keuzes aangescherpt. De vragenlijsten liet ik invullen door een testgroep bestaande uit mijn teamleider, werkplekbegeleider, feedbackmaatjes en studiebegeleidster. Hierna heb ik de vragenlijst afgenomen bij een testgroep bestaande uit 5 leerlingen. Op deze manier kon ik de vragenlijst optimaliseren voordat deze afgenomen zou worden bij alle respondenten. Een van de vragen bleek voor de leerlingen bijvoorbeeld te moeilijk te zijn waarna ik deze heb aangepast.

4. Resultaten

Onderstaande resultaten zijn voortgekomen uit het expertinterview, vragenlijsten en focusgroep-interviews gericht op deelvraag 1 tot en met 6.

4.1 In hoeverre sluit de onderzoeksvraag aan op de algehele koersen van VSO VSO school X?

De onderzoeksvraag sluit aan op de algehele koersen van VSO VSO school X als de vraag is afgestemd op de verantwoordelijkheden van de school.

Uit het expertinterview blijkt dat onze directeur het van groot belang vindt om de verantwoordelijkheden van de school af te bakenen. Hij legde uit dat onze school verantwoordelijk is voor onderwijs en niet voor zorg.

Foto 7, Google afbeelding, 2018

4.2 Hoeveel leerlingen van VSO VSO school X hebben behoefte aan (meer) sociaal contact?

Meer dan de helft van de leerlingen van VSO VSO school X heeft een na schoolse vriendschapswens.

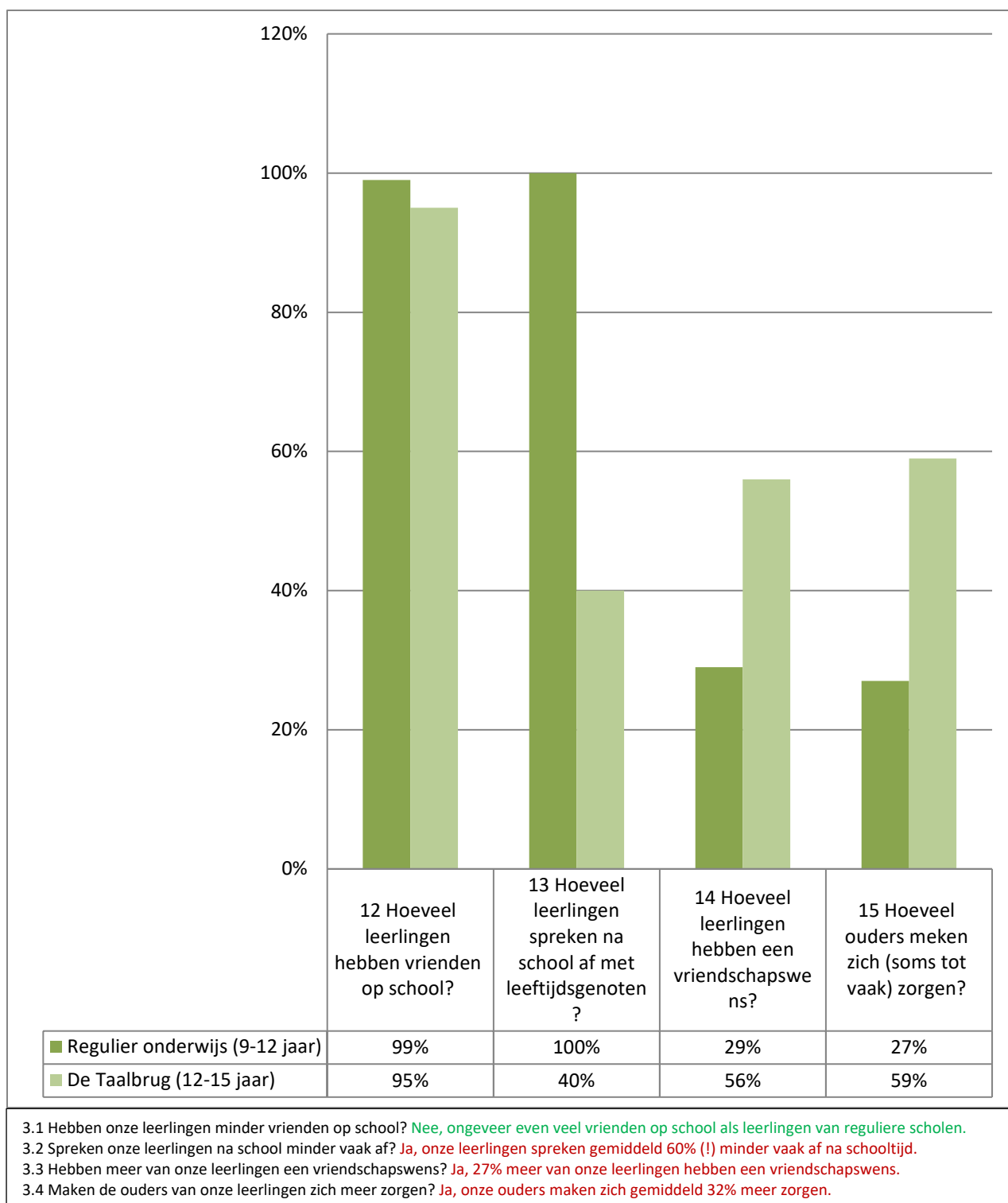
Om deelvraag 2 te kunnen beantwoorden zijn 50 leerlingen, 50 ouders en 18 collega's benaderd. Analyse van de vragenlijsten resulteerde in onderstaande overzichtstabel waarin te zien is in hoeverre de gestelde probleemstelling van dit onderzoek binnen onze school aan de orde is. In de eerste kolom van de overzichtstabel zijn de sub-vragen verwerkt waarmee deelvraag 2 beantwoord kan worden. In de tweede kolom is met behulp van percentages te zien hoe de ouders, leerlingen en leerkrachten gemiddeld hebben gescoord per deelvraag. Bij het antwoord van de leerkrachten is een korte toelichting gegeven omdat de vragen voor de leerkrachten op een andere manier geformuleerd waren zoals te zien in bijlage 9.2.

O-fase VSO VSO school X Arbeid & dagbesteding			
De genoemde percentages zijn gebaseerd op de geretourneerde vragenlijsten per doelgroep.			
Deelvragen	50 ouders	50 leerlingen	18 leerkrachten
Dit is positief. Dit vraagt aandacht.	44% respons	96% respons	78% respons
2.1 Hoeveel leerlingen hebben vrienden op onze school?	95%	94%	55% schat in dat de meeste leerlingen vrienden hebben op school.
2.2 Hoeveel leerlingen spreken na school af met leeftijdsgenoten?	47%	32%	0% schat in dat een aantal tot de meeste leerlingen vrienden buiten school hebben.
- Heeft buiten school alleen digitaal contact	16%	16%	n.v.t.
- Spreekt na school nooit af met leeftijdsgenoten	37%	40%	89% schat in dat de meeste leerlingen geen vrienden buiten school hebben.
2.3 Hoeveel leerlingen hebben een vriendschapswens?	58%	56%	64% schat in dat de meeste leerlingen een vriendschapswens hebben.
- Hoeveel leerlingen hebben geen vriendschapswens	10%	28%	n.v.t.
2.4 Hoeveel ouders maken zich (soms tot vaak) zorgen over de sociale contacten van hun kinderen?	59%	n.v.t.	100% schat in dat ouders zich soms tot vaak zorgen maken over de sociale contacten van hun kinderen.
2.5 Welke signalen pikken leerkrachten van leerlingen en ouders op m.b.t. sociaal contact? Uitgebreide onderzoeksresultaten in bijlage 9.7	9 keer genoemd: Onze leerlingen zijn bij sociale contacten afhankelijk van hun ouders, vrienden wonen ver weg. 6 keer genoemd: Het lukt onze leerlingen door hun communicatieve beperking vaak niet goed om aan te sluiten bij een sportclub 4 keer genoemd: Onze leerlingen hebben vooral digitaal contact buiten schooltijd. 4 keer genoemd: Onze leerlingen missen sociale en communicatieve vaardigheden waarmee zij sociale contacten kunnen opbouwen en onderhouden. 4 keer genoemd: Onze leerlingen hebben maar weinig contact met leeftijdsgenoten buiten schooltijd. 4 keer genoemd: Sommige leerlingen hebben nog vrienden van de oude school waar zij contact mee hebben. 1 keer genoemd: Ik pik zelden signalen op van leerlingen en ouders m.b.t. sociaal contact.		

4.3 Wat zijn de verschillen tussen de behoefte aan sociaal contact van leerlingen van VSO VSO school X en leerlingen van reguliere scholen?

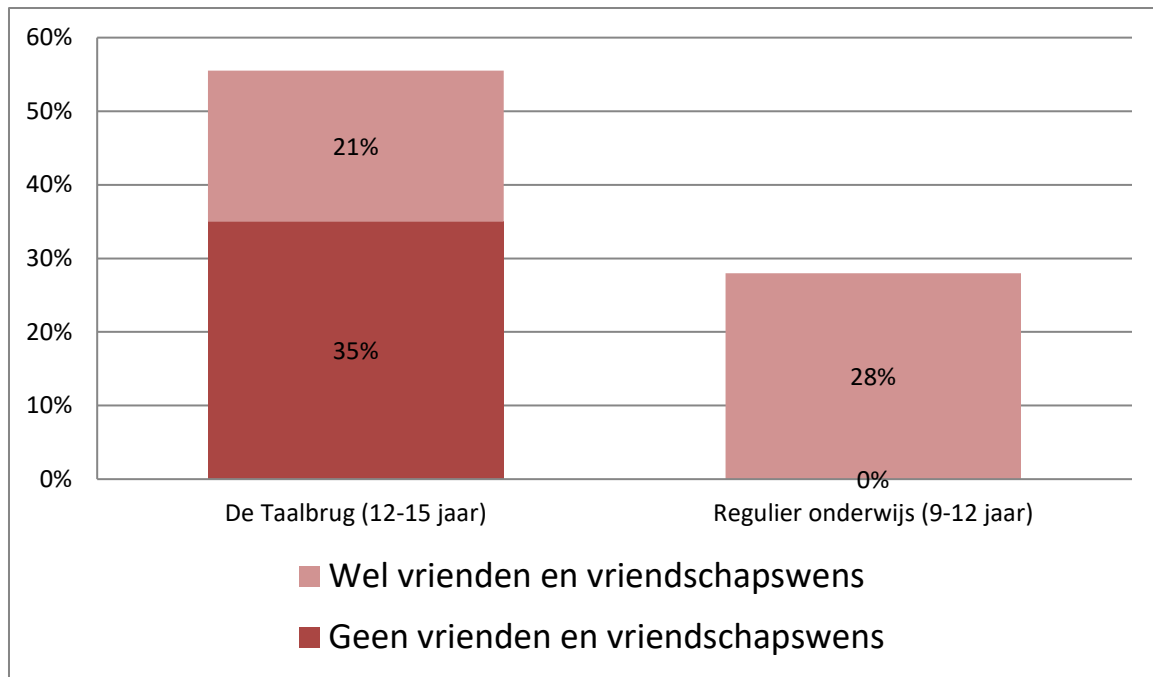
Leerlingen in het reguliere basisonderwijs hebben op school ongeveer evenveel vrienden als leerlingen van VSO school X. Na school spreken leerlingen van VSO VSO school X 60% minder vaak af. Meer leerlingen van VSO school X hebben een vriendschapswens en meer ouders maken zich zorgen over de sociale contacten van hun kinderen.

Uit het theoretisch kader blijkt dat onze doelgroep leerlingen een groter risico loopt op het ontbreken van gewenste sociale contacten. Dit theoretische inzicht komt overeen met de gestelde probleemstelling van dit onderzoek. Met behulp van dit deel van het onderzoek is getoetst of de gestelde probleemstelling ook in de praktijk voor onze doelgroep leerlingen meer aan de orde blijkt te zijn dan voor leerlingen in het reguliere onderwijs. Voor dit deel van het onderzoek zijn de resultaten van 50 leerlingen en ouders van VSO school X naast de resultaten van 57 leerlingen in groep 6, 7 en 8 en 28 ouders van twee verschillende reguliere scholen gelegd. Het onderzoekje wat is afgenomen op de reguliere scholen is te vinden in bijlage 9.5 en bijlage 9.6. Helaas was het niet haalbaar om een reguliere middelbare school te vinden die bereid was om mee te werken aan dit onderzoek. De resultaten van dit deel van het onderzoek zijn hierdoor in tegenspraak met het theoretische inzicht over pubers in het tweede hoofdstuk van dit onderzoek. Het is hierdoor van groot belang om bij het lezen van de resultaten rekening te houden met het leeftijdsverschil van de leerlingen bij wie de vragenlijst is afgenomen.

Nieuw inzicht

Door het verwerken van de data ontstond een nieuw inzicht. Het is voor dit onderzoek van waarde om te weten welke leerlingen een vriendschapswens hebben terwijl zij geen sociale contacten hebben en welke leerlingen er graag een vriendschap bij zouden willen. In onderstaande tabel is te zien dat gemiddeld 35% van de leerlingen van VSO school X niet afsprekt na schooltijd maar dit wel zou willen. 0% van de leerlingen op de reguliere scholen spreekt nooit af. Op beide scholen willen 21% tot 28% van de leerlingen graag vaker afspreken met leeftijdsgenoten.

4.4 Wat kan ik als leerkracht doen om mijn leerlingen op school te begeleiden in hun sociale contact buiten schooltijd?

Ik kan mijn leerlingen tijdens vrije momenten meer mogelijkheden om iets te ondernemen met leerlingen uit andere groepen, Ik kan ouders stimuleren en informeren en ik kan leerlingen via individuele begeleiding leren hoe zij sociale contacten kunnen opbouwen en onderhouden.

Uit het expertinterview blijkt dat onze directeur het van groot belang vindt dat wij de rol van de school op het gebied van sociale contacten afbakenen. In dit deel van het onderzoek is onderzocht hoe collega's de verantwoordelijkheden van de school zien, 14 van de 16 leerkrachten hebben aangegeven dat zij vinden dat leerkrachten een rol spelen in de begeleiding van sociale contacten van leerlingen. Op basis van de suggesties van mijn collega's heb ik acties ontworpen gericht op mijn eigen handelen die zijn opgenomen in hoofdstuk 5. De opvattingen van collega's brachten hierbij de volgende schoolbrede aanbevelingen vanuit het team:

- Biedt klas overstijgende activiteiten aan waar leerlingen vanuit hun eigen interesses bij kunnen aansluiten (4 keer genoemd).
- Biedt na schoolse activiteiten op school aan (5 keer genoemd).
- Stimuleer ouders in het begeleiden van sociale contacten en informeer heb over de mogelijkheden voor na schoolse groepsbegeleiding (6 keer genoemd).

4.5 Hoe zien onze leerlingen de rol van de school op het gebied van begeleiding van (na schoolse) sociale contacten?

Leerlingen vragen op verschillende manieren om hulp van leerkrachten in het aangaan en onderhouden van sociale contacten. Zij willen van leraren leren hoe zij vrienden kunnen maken en onderhouden. Ook vragen zij om meer tijd voor groeps-overstijgende activiteiten op school, een toegankelijk schoolplein na school en hulp bij het gebruiken van het 'leuke dingen doen'- bord waarmee leerlingen sociale afspraken kunnen maken.

Om antwoord te kunnen geven op deze deelvraag zijn de besproken onderwerpen tijdens de focusgroep interviews samengevat via een opsomming met letterlijke uitspraken van de leerlingen.

Focusgroep-interview 1 (drie leerlingen uit de O-fase):

Beleving van de leerlingen:

- 'Er woont niemand in de buurt.'
- 'Ik wil graag afspreken maar mijn oppas spreekt geen Nederlands.'
- 'Soms ben ik bang om te vragen of iemand wil afspreken.'
- 'Bellen vind ik moeilijk.'
- 'Mijn ouders zijn niet thuis om mij te helpen.'

De juf/school kan helpen door:

- Meehelpen met voorstellen.
- Meehelpen met vragen of een andere leerling vrienden wil worden.
- "Vertellen welke leerlingen uit dezelfde plaats komen.'
- 'In de pauzes is er te weinig tijd om andere leerlingen te leren kennen. De juffen en meesters zouden tijd kunnen maken voor leuke dingen met leerlingen uit andere klassen.'

Focusgroep-interview 2 (drie leerlingen uit de O-fase):

Beleving van de leerlingen:

- 'Als je samen afspreekt, dan is het je vriendin, als je vaak afspreekt, dan is het je BFF.'
- 'Ik heb nog nooit met een andere jongen of meisje afgesproken want ik woon ver weg.'
- 'Ik heb geen vrienden thuis maar ik wil graag meer vrienden want dat is gezellig en leuk.'
- 'Je moet zelf vrienden maken. Je vraagt dan 'wil je vrienden worden?''
- 'Het is soms lastig om vrienden te maken.'

De juf/school kan helpen door:

- 'Je te leren hoe je het zelf kan vragen.'
- 'Leuke dingen op school met andere meiden'
- 'Een les op school om te leren hoe je vrienden kan maken.'

Focusgroep-interview 3 (vier leerlingen en twee leerkrachten uit de leerlingenraad):

Beleving van de leerlingen:

- 'Het is door afstand moeilijk om vrienden te maken'
- 'Niet iedereen is hetzelfde, sommige leerlingen zitten ermee en sommige niet.'
- 'Een telefoon helpt om te kunnen communiceren met andere leerlingen'
- 'Veel leerlingen op school, wonen niet in dezelfde buurt'
- 'Het is belangrijk om vrienden te vinden bij wie je aansluiting vindt.'
- 'Sommige leerlingen zijn verlegen en denken 'het lukt toch niet om vrienden te maken'
- 'OV kan helpen'

De juf/school kan helpen door:

- 'te vertellen hoe het werkt'
- 'leerkrachten kunnen een lijstje maken met dingen die je uit kunt proberen om vrienden te maken'
- 'Leren reizen, want als je zelfstandig leert reizen dan helpt dit bij het maken van vrienden.'
- 'Een voetbaltafel op het schoolplein kan helpen bij het maken van vrienden'
- 'Leerkrachten kunnen leerlingen via gezamenlijke interesses bij elkaar brengen'
- 'Het schoolplein zou na schooltijd open kunnen blijven'
- 'Leerkrachten kunnen leerlingen stimuleren om elkaar te helpen bij het maken van vrienden.'
- 'We kunnen het "leuke dingen doen-bord" van de leerlingenraad weer actief gaan gebruiken.'

4.6 Welk effect zien de leerlingen van huidige interventies binnen ons onderwijs t.b.v. sociaal contact?

De leerlingen zien weinig tot geen effect van de huidige interventies die op school ingezet worden ten behoeve van sociale redzaamheid.

Om antwoord te kunnen geven op deze deelvraag zijn de besproken onderwerpen tijdens de focusgroep interviews samengevat via een opsomming met letterlijke uitspraken van de leerlingen.

Samenvatting focusgroep-interview 1 (drie leerlingen uit de O-fase):

- 'Eigenlijk helpt niemand bij het afspreken na school.'
- 'De juf of meester helpt ons nu niet. De juf zegt 'dat is niet onze taak' je moet zelf vrienden maken, als het niet dan heb je pech.'
- 'Ik durf niet meer te vragen of de juf of meester me wil helpen.'
- 'Er zijn geen vakken op school waar je leert hoe je vrienden kunt maken.'
- 'We hebben niets aan de SoVa-lessen en de CR-lessen voor het maken van vrienden. We leren in de SoVo lessen alleen hoe je met anderen om moet gaan, hoe je respect moet hebben voor anderen en hoe je jezelf moet verdedigen. Daar leer je niet hoe je vrienden kunt maken.'

Samenvatting focusgroep-interview 2 (drie leerlingen uit de O-fase):

- 'We leren op school niets over vrienden maken. Dat zou ik wel willen want het is leuk om vrienden te hebben. Ook voor later, als je groter bent.'

Samenvatting focusgroep-interview 3 (vier leerlingen en twee leerkrachten uit de leerlingenraad):

- 'Rots en water helpt niet zo erg voor het maken van vrienden, wel om sterk te staan
- 'Leerkrachten zeggen wel hoe je vrienden kunt maken maar leerlingen durven nog niet'

5. Conclusie

Met behulp van dit onderzoek wilde ik te weten komen wat ik als leerkracht op VSO school X kan doen om mijn leerlingen met een communicatieve beperking op school te begeleiden in hun sociale contact buiten school. Op basis van dit onderzoek kan ik concluderen dat ik als leerkracht verschillende acties uit kan zetten ten behoeve van de sociale redzaamheid van mijn leerlingen. Uit de theorie en de praktijk blijkt dat onze leerlingen vragen om begeleiding in het aangaan en onderhouden van sociale contacten. Het theoretische kader maakt zichtbaar hoe onze leerlingen door hun levensfase, communicatieve beperking en verstandelijke beperking begeleiding nodig hebben op het gebied van sociale contacten. Uit het praktijkonderzoek blijkt dat onze leerlingen 60% minder vaak afspreken met leeftijdsgenoten dan leerlingen van twee externe reguliere basisscholen. Meer dan de helft van onze leerlingen heeft een na schoolse vriendschapswens die nog niet vervuld is. Deze vriendschapswens wordt herkend door de leerlingen zelf, hun ouders en de leerkrachten. De suggesties van leerkrachten brachten mij verschillende handelingsadviezen waarmee ik mijn leerkracht handelen op het gebied van de begeleiding van sociale contacten kan verbeteren. Hierbij bracht het praktijkonderzoek verschillende aanbevelingen voor het management team die buiten mijn cirkel van invloed liggen.

Een kritische blik van de directeur zorgde er in dit onderzoek voor dat ik alert ben gebleven op de verantwoordelijkheden van de school. Deze verantwoordelijkheden heb ik afgebakend door voortdurend verbinding te maken met het schoolplan (2017), het koersplan (2017-2019) en de kerndoelen (SLO, 2014). Schoolprestaties blijken volgens de literatuur direct te leiden onder het ontbreken van sociale contacten (Spithoven, 2015). Verschillende experts, uit verschillende landen zoals Maslow (1943), Deci&Ryan (2000) en Stevens (2004) erkennen het belang van sociaal contact. Historisch gezien erkende Maslow de menselijke basisbehoefte aan sociaal contact al in 1943. Deci en Ryan (2000) geven aan dat mensen zich voornamelijk in interactie willen ontwikkelen. Onderwijs is gericht op ontwikkeling en onze leerlingen hebben extra baat bij ontwikkelen in interactie vanwege hun communicatieve beperking. Stevens (2004) ziet de basisbehoefte aan een relatie als voorwaarde voor een gevoel van welbevinden en deze theorie wordt bevestigd vanuit theorieën over eenzaamheid. Het niet vinden van aansluiting bij leeftijdsgenoten zorgt voor een afname in welbevinden (CBS, 2012) en welbevinden wordt al vanaf 1970 gezien als een voorwaarde voor ontwikkeling (Wubs, 2004). Het belang van sociale contacten wordt ook duidelijk vanuit een maatschappelijke invalshoek. De decentralisatie van de (jeugd)zorg brengt het systeemdenken met zich mee waarbij mensen betrokkenen uit hun eigen netwerk inzetten als zij hulp nodig hebben. Het begeleiden van sociale redzaamheid op school is dus van groot belang om onze leerlingen voor te bereiden op een 'zo zelfredzaam mogelijke toekomst in de maatschappij' (koersplan 2017-2019) waarin zij niet alleen voor problemen komen te staan.

Wie helpt onze leerlingen in de toekomst, als er geen leerkrachten meer in de buurt zijn en als familie dit even niet kan? Wie maakt onze leerlingen gelukkig? En wie zorgt ervoor dat zij zich kunnen ontwikkelen vanuit interacties? Ik geloof in de kracht van vriendschap en deze overtuiging is door dit onderzoek nog sterker geworden.

6. Acties en aanbevelingen

Uitgezette acties

Onderstaande acties vallen binnen mijn cirkel van invloed. Daarom heb ik deze uitgevoerd zoals te zien in de PDCA-cyclussen in bijlage 9.9

De acties die binnen mijn cirkel van invloed (Covey, 2012) vallen, heb ik uitgevoerd volgens een PDCA-cyclus zoals te zien in bijlage 9.9.

- Leerlingen via individuele begeleiding helpen om een speelafpraak te maken.
- Leerlingen tijdens vrije momenten mogelijkheden geven om iets met leerlingen uit andere klassen te ondernemen zoals een meidenmoment of een lego-kwartiertje.
- Ouders informeren over de mogelijkheden voor na schoolse groepsbegeleiding van een zorgorganisatie en de manier waarop zij deze begeleiding kunnen aanvragen bij de Gemeente.
- Samen met de leerlingenraad een stappenplan maken met dingen die leerlingen uit kunnen proberen om vrienden te maken.
- Zorgen voor een overzicht van de woonplaatsen van alle leerlingen in de O-fase zodat ik leerlingen kan attenderen op leerlingen uit andere groepen die bij hen in de buurt wonen.
- Het doel van de les nog duidelijker overbrengen aan de leerlingen.

Foto 7, Google afbeelding, 2018

Aanbevelingen voor het managementteam

Onderstaande aanbevelingen vallen buiten mijn cirkel van invloed (Covey, 2012). Daarom ging ik hierover in gesprek met het management team. Ik presenteerde mijn onderzoek en onderbouwde hiermee het belang van onderstaande interventies waarna mijn teamleidster heeft aangegeven dat ik onderstaande interventies komend schooljaar verder mag uitwerken.

Aanbevelingen vanuit de onderzoeksgegevens van de leerlingen en de leerkrachten:

- Maak in het rooster van de O-fase leerlingen ruimte voor klas overstijgende sociale momenten met leerlingen uit verschillende groepen vanuit de interesses van de leerlingen zoals bijvoorbeeld een voetbalmoment, een gamemoment of een meidenmiddag.

- Twee wekelijks aansluitend aan de schooltijden op woensdagmiddag in samenwerking met een zorgorganisatie een (sport?) activiteit aanbieden op school maar na schooltijden, waarbij de leerlingen worden thuisgebracht door de zorgorganisatie zodat er geen problemen ontstaan m.b.t. taxivervoer. Deze activiteiten kunnen worden gecommuniceerd naar de leerlingen via het leuke dingen doen bord van de leerlingenraad.

Aanbeveling vanuit de onderzoeksgegevens van de leerkrachten:

- Ouders via een ouderavond informeren over de mogelijkheden voor na schoolse groepsactiviteiten en de brief met het stappenplan voor de aanvraag van na schoolse begeleiding die ik heb gemaakt verspreiden onder het team zodat ook andere leerkrachten ouders kunnen attenderen op de mogelijkheden voor externe groepsbegeleiding.

Aanbeveling vanuit de onderzoeksgegevens van de leerlingen:

- Het doel van de lessen gericht op sociale redzaamheid door alle leerkrachten nog explicieter laten toelichten zodat leerlingen ervaren dat deze lessen bedoeld zijn om hen te helpen bij het maken van vrienden.

7. Reflectie en discussie

Dit onderzoek startte vanuit mijn persoonlijke overtuiging gericht op de waarde van sociaal contact voor onze leerlingen. Door een reflectie vanuit de niveaus van Bateson (1972) realiseerde ik mij dat mijn motivatie voor dit onderzoek zelfs nog dieper ligt. De onderzoeksvraag komt voort uit de waarde die ik zelf hecht aan sociaal contact. Voor mij is geluk onlosmakelijk verbonden aan sociaal contact en ik wil mijn leerlingen voorbereiden op een zo gelukkig mogelijke toekomst. Dit onderzoek liet mij inzien dat sociaal contact niet voor iedereen verbonden hoeft te zijn aan een gelukkig leven. Daarom paste ik mijn onderzoeksstrategie aan en zorgde ik voor een uitgebreide behoefte analyse. Deze behoefte analyse zorgt ervoor dat ik zicht heb op de waarde van mijn onderzoek losstaand van mijn persoonlijke waardes. Ik leerde in dit onderzoek kritische denken losstaand van mijn eigen waardes. Het veranderen van de onderzoeksstrategie zorgde ervoor dat de opbouw van mijn onderzoek minder eenduidig werd en dit droeg niet bij aan de eenduidigheid in de opbouw van mijn onderzoek. Toch zou ik een volgende keer opnieuw dezelfde keuze maken want ik heb iets gedaan met de inzichten die ik via dit onderzoek heb verworven en ik geloof dat dit van groot belang is voor praktijkgericht onderzoek. Mijn onderzoek was groots opgezet doordat ik meerdere scholen betrok. De resultaten uit de externe vergelijking kwamen overeen met mijn verwachting maar dit maakte deze resultaten niet minder schokkend. Onze leerlingen spreken gemiddeld 60% minder af dan leerlingen in het reguliere onderwijs en dit was precies de reden waarom ik dit onderzoek op dit thema wilde richten. Toch kunnen de resultaten uit de vergelijking niet volledig als betrouwbaar worden gezien vanwege het leeftijdsverschil tussen de groepen leerlingen. Vanuit dit discussiepunt raad ik vervolgonderzoek aan waarin regulier voortgezet onderwijs wordt vergeleken met voortgezet speciaal onderwijs. De ontworpen interventies zijn in dit onderzoek met name gebaseerd op het interne onderzoek. Deze interventies zijn hierdoor helemaal afgestemd op de praktijksituatie van VSO school X en dit maakt deze resultaten sterk. Dit onderzoek heeft bijgedragen aan de kwaliteit van mijn sociale onderwijs als leerkracht. In de toekomst gaat het onderzoek bijdragen aan de kwaliteit van het sociale onderwijs van onze afdeling want het management team heeft aangegeven dat ik de school brede aanbevelingen in de komende periode verder mag uitwerken. Met behulp van dit onderzoek maakte ik de waarde van “Speciaal naar sociaal onderwijs” zichtbaar.

8. Literatuurlijst

American psychiatric association (2013) DSM-5 Diagnostic and statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5) Arlington: American Psychiatric Association Publishing

Asha (1996) Central auditory processing: current research and Implications for clinical practice. American Journal of Audiology, 5(2). '4'-54-

Bateson G. (1972) Steps to an ecology of mind. Chicago: The University of Chicago Press

Berkman, L.F., Melchior, M., Chastang, J.F., Niedhammer, I., Leclerc, A., & Goldberg, M. (2004). Social integration and mortality: a prospective study of French employees of Electricity of France-Gas of France: the GAZEL Cohort. Am J Epidemiol, 159, 167-174.

Brysbraert M. (2006) Psychologie. Gent: Academia press

Buurman H., Gerritsen B. en Hinkema A. (2013) Vijf op een rij. Praktisch handboek voor iedereen die werkt met leerlingen met een taalontwikkelingsstoornis (TOS). Sint Michielsgestel: Koninklijke Kentalis

CBS (2012) *Meer en beter contact met anderen van belang voor geluk*. Den Haag: Centraal bureau voor de statistiek

Chaney, A. (2017) *Runaway*. Chunningham: The University of North Carolina Press

Coalitie erbij (2017) Gevolgen van eenzaamheid. Geraadpleegd op 1 november 2017, van <https://www.eenzaam.nl/over-eeenzaamheid/83-gevolgen-van-eeenzaamheid>

Covey, S.R. (1993). De zeven eigenschappen van effectief leiderschap. Amsterdam: Contact.

Crone E. (2012) Het sociale brein van de puber. Soest: Uitgeverij Bert Bakker

Deci, E.L. & Ryan, R.M., (2000). *Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being*. American Psychologist, 55, 68-78 United States: American Psychologist Association

Delfos, M.F. (2012) *Psychologie van de adolescentie. Biologisch, psychologisch, pedagogisch*. Amsterdam: Pearson

De Raad voor volksgezondheid en samenleving(2015) *Eenzaamheid beeldvorming en cijfers*. Den Haag: RVS

De Jong-Gierveld (2016) *Wat is sociaal isolement*. Geraadpleegd op 16 februari 2018, van <https://www.eenzaam.nl/over-eeenzaamheid/81-wat-is-sociaal-isolement>

De Jong-Gierveld (2016) *Wat is eenzaamheid*. Geraadpleegd op 30 januari 2018, van <https://www.eenzaam.nl/over-eeenzaamheid/43-wat-is-eeenzaamheid>

De Jong Gierveld J. & Van Tilburg T. (2007). *Zicht op eenzaamheid*. Assen: Koninklijke van Gorcum

De Signaleraar (2018) Slechthorendheid. Logopedische informatie voor leraren in het basisonderwijs. Geraadpleegd op 21 maart 2018 via <http://www.signaleraar.nl/demo.html>

Erikson E. H. (2014) *Childhood and society*. London: Vintage books

Feldman, R. S., (2008) *Ontwikkelingspsychologie*. Amsterdam: Pearson Education Benelux

Fraley, R. C. (2002); *Attachment stability from infancy to adulthood: meta-analysis and dynamic modeling of developmental mechanisms*. *Personality and social psychology review*, 6, 123-151

Hamilton, C. (2000); *Continuity and discontinuity of attachment from infancy through adolescence*. *Child development*, 71, 690-694

Waters, E., Weinfield, N. S., & Hamilton, C. E. (2000) *The stability of attachment security from infancy to adolescence and early adulthood: General discussion*. *Child development*, 71, 703-706

GGD Brabant Zuidoost (2015) *Factsheet eenzaamheid onder jongeren*. Geraadpleegd op 1 november 2017, van <https://www.ggdbzo.nl/nieuws/documents/factsheet%20Eenzaamheid%20onder%20jongeren.pdf>

GGD Brabant-Zuidoost (2015) *Jeugdmonitor 12 tot en met 18 jarigen*. Geraadpleegd op 1-11-2017, van <https://www.ggdbzo.nl/ggdkompas/bladel/Documents/JM%202015%20Tabellenboek%20gemeente%20Bladel.pdf>

Gordon T. (2010) *Luisteren naar kinderen*. Utrecht: VKB uitgevers

Hoekman J (2015). *Handreiking vroegsignalering van een licht verstandelijke beperking*. Utrecht: Landelijk Kenniscentrum LVB

Huizinga M., Graas D. en Bexkens A. (2017) *Kinderen met een licht verstandelijke beperking in het passend onderwijs*. Antwerpen Apeldoorn: Garant

Isarin J. (2013) *Spraaktaal*. Sint Michielsgestel: Kentalis ACCO

Jeugdmonitor (2017) *Jaarrapport 2017*. Den Haag: Centraal bureau voor de statistiek. Koersplan, 2017-2019

Malti, T., Gummerum, M., Keller, M., Chaparro, M. P., & Buchmann, M. (2012). *Early sympathy and social acceptance predict the development of sharing in children*. *PloS One*, 7, e52017.

Meuwese R. (2017) *Me, my friends, and I. A neuro-ecological perspective on adolescent prosocial development*. Ede: GVO Drukkers & vormgevers B.V. Ponsen en Looijen

Messelink R. (2017) *Zelfmoord doodsoorzaak nummer twee onder studenten*. Een vandaag: Avro Tros

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2018) *Decentralisatie van overheidstaken naar gemeenten*. Rijksoverheid Geraadpleegd op 27 maart 2018 via

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/gemeenten/decentralisatie-van-overheidstaken-naar-gemeenten>

Neijenhuis K. en Stollman M. (2003) Auditieve verwerkingsproblemen; een inleiding. Logopedie en foniatrie nummer 11 p. 334 t/m 347

Remmerswaal J (2009) Handboek groepsdynamica. Amsterdam: Uitgeverij Boom Nelissen

RIVM, GGD en CBS, 2016 *Gezondheidsmonitor*. Den Haag: Centraal bureau voor de statistiek.

Rodenburg M. (2017) Geen goed gehoor, wat nu? Houten: Bohn Stafleu van Loghum

Schippers E.I. (2016, 31 maart) Toepassing DSM-5 voor het pakket en de bekostiging ggz.

[Kamerbrief] Geraadpleegd op 27 maart 2018 van:

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2016/03/31/kamerbrief-over-toepassing-dsm-5-voor-het-pakket-en-de-bekostiging-ggz>

Simea (2018) Simea Kwaliteitsdocument doof en slechthorend. Utrecht: Siméa Geraadpleegd op 21 maart 2018 via <http://www.simea.nl/dossiers/passend-onderwijs/kwaliteit/>

Simea (2018) Simea Kwaliteitsdocument taalontwikkelingstoornis. Utrecht: Siméa Geraadpleegd op 21 maart 2018 via <http://www.simea.nl/dossiers/passend-onderwijs/kwaliteit/>

Simea (2018) Simea Kwaliteitsdocument in combinatie met een autisme spectrum stoornis. Geraadpleegd op 21 maart 2018 via <http://www.simea.nl/dossiers/passend-onderwijs/kwaliteit/>

SLO (2018, 21 maart) Leergebied overstijgende kerndoelen VSO. Nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling opgevraagd via: <http://www.slo.nl/speciaal/vso/kerndoelenvso/lgo-doelen/>

Spithoven A. (2015) Eenzaamheid bij kinderen en jongeren: moeten we ons zorgen maken? Geraadpleegd op 1 november 2017, van <https://opgroeienblog.wordpress.com/2015/02/19/zorgen-om/eenzaamheid/>

Stevens L. (2004) Zin in school. Amersfoort: CPS

Van Bedem drs. N., Van Alphen dr P. en Rieffe prof. Dr C. (2018) Sociaal emotioneel functioneren met TOS. Leiden: NutsOhra, Universiteit Leiden en Kentalis

Van Der Ploeg, J. (2011) *De sociale ontwikkeling van het schoolkind*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum

Van Lieshout T. (2012) Pedagogische adviezen voor speciale kinderen. Assen: Bohn Stafleu van Loghum

Van Tongeren P. (2016) *Vriendschap in de geest van Aristoteles*. Geraadpleegd op 31-1-2018 via: <https://www.filosofie.nl/nl/artikel/44597/vriendschap-in-de-geest-van-aristoteles.html>

Wilhelmina (2012) *Eenzaam, maar niet alleen*. Utrecht: Uitgeverij ten Have

Tijhuis, M. A. R. (1994). *Social networks and health*. Proefschrift Universiteit Utrecht.

Youniss, J., & Haynie, D. L. (1992) *Friendship in adolescence*. Journal of developmental and behavioral pediatrics, 13, 59-66

Messelink R. (2017) *Zelfmoord doodsoorzaak nummer twee onder studenten*. AVROTROS: Eenvandaag geraadpleegd op 30-1-2018 <https://www.nporadio1.nl/homepage/2651-heel-veel-studenten-zijn-eenzaam-en-somber-en-denken-na-over-zelfmoord>

Van Tongeren P. (2016) *Vriendschap in de geest van Aristoteles*. Geraadpleegd op 31-1-2018 via: <https://www.filosofie.nl/nl/artikel/44597/vriendschap-in-de-geest-van-aristoteles.html>

Van Swet & Van Huijgevoort, 2012 Traide master EN. Tilbrug: Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg

Volksgezondheidszorg (2018) Gehoorstoornissen. Geraadpleegd op 21 maart 2018 via <https://www.volksgezondheidszorg.info/onderwerp/gehoorstoornissen/cijfers-context/oorzaken-en-gevolgen#node-beperkingen-als-gevolg-van-slechthorendheid>

Wing, L. (2000). Leven met uw autistische kind. Een gids voor ouders en begeleiders. Lisse: Swets & Zeitlinger.

Wolters-Leermakers dr. N. en Isarin J. (2017) Toolkit elkaar verstaan en begrijpen. Sint Michielsgestel: Kentalis

Wubs J. (2004) Luisteren naar deskundigen. Opvoedadvies aan ouders 1945-1999. Assen: Koninklijke van Gorcum

9. Bijlagen

9.1 Samenvatting expertinterview Deelvraag 1

Uit het expertinterview met Alexander Claassen op donderdag 23 november kwamen de volgende zaken naar voren. Alexander gaf aan dat het begeleiden van sociale contacten die na school plaatsvinden niet bij de taak van de school hoort. Hij legde uit dat het de primaire taak van de school gericht is op leren. Als het welbevinden van een leerling door het ontbreken van sociale contacten niet goed is en dit ervoor zorgt dat een leerling niet tot leren komt, dan is het de taak van de school om ervoor te zorgen dat het welbevinden van de leerling weer groeit zodat de leerling weer kan leren. De school kan dan voor de sociale contacten buiten school andere instanties inschakelen die de leerling kunnen helpen bij het vinden van sociale contacten. De primaire rol van school is altijd gericht op onderwijs. De invloed van eenzaamheid op de leermogelijkheden van leerlingen hoort bij de verantwoordelijkheid van de school.

9.2 Vragenlijsten

Deelvraag 2

Behandeld door	Lisa van Leuken	Datum	20-11-2017
Ons kenmerk	Afdeling Arbeid & Dagbesteding	Email	
Onderwerp	Vragenlijst over vriendschap voor leerkrachten in de O-fase		

Beste collega's,

Dit schooljaar ben ik vanuit de master EN gestart met een onderzoek naar vriendschap bij leerlingen met een communicatieve beperking. Mijn onderzoek zal zich richten op de sociale contacten van leerlingen in de O-fase.

Via het onderzoek hoop ik te weten te komen hoeveel leerlingen sociale contacten hebben buiten schooltijd. Op school zie ik namelijk vaak dat leerlingen op een leuke manier contact met elkaar hebben. Toch heb ik in de afgelopen jaren vanuit mijn verschillende rollen als leerkracht en ambulant begeleider ook gezien hoe moeilijk en ingewikkeld het opbouwen van een vriendschap kan zijn voor onze doelgroep.

Ik vraag mij om deze reden af in hoeverre het onze leerlingen lukt om positieve contacten op school voort te zetten na schooltijd.

Hoe is jullie visie op de sociale contacten van onze leerlingen? Welke signalen vangen jullie op van leerlingen? En welke signalen vangen jullie op van ouders?

Met behulp van dit onderzoek hoop ik leerlingen beter te kunnen begeleiden in hun sociale contacten op school en buiten school.

Helpen jullie me mee? Deze vragenlijst bestaat uit 5 gesloten vragen en 4 open vragen die zijn gericht op jullie ervaringen. Voor een zo betrouwbaar mogelijk beeld zullen ook de leerlingen en de ouders een vragenlijst ontvangen. Ik zal jullie na het verwerken van alle resultaten zo snel mogelijk op de hoogte brengen van de resultaten van mijn onderzoek en van de acties die ik zal uitzetten op basis van de resultaten.

Alvast heel erg bedankt voor jullie hulp!

Groetjes Lisa

Vragenlijst over vriendschap.

Vragenlijst voor leerkrachten van leerlingen in de O-fase van De Taalburg A&D

Onderstaande vragen gaan over je algemene professionele kijk op de vriendschappen van leerlingen binnen de O-fase. Kies het meest passende antwoord bij je visie.

1. Hoeveel leerlingen hebben naar je inschatting vrienden op school?

- ☐ De meeste leerlingen.
- ☐ Een aantal leerlingen.
- ☐ De meeste leerlingen hebben dit niet.

2. Hoeveel leerlingen hebben naar je inschatting vrienden op school die zij ook buiten school zien?

- ☐ De meeste leerlingen.
- ☐ Een aantal leerlingen.
- ☐ De meeste leerlingen hebben dit niet.

3. Hoeveel leerlingen zouden naar je inschatting vaker willen afspreken buiten schooltijd?

- ☐ De meeste leerlingen.
- ☐ Een aantal leerlingen.
- ☐ De meeste leerlingen hebben dit niet.

4. Hoeveel ouders zouden naar je inschatting willen dat hun kinderen vaker zouden afspreken na schooltijd?

- ☐ De meeste ouders.
- ☐ Een aantal ouders.
- ☐ De meeste ouders niet.

5. Maakt je je wel eens zorgen over de sociale contacten van je leerlingen?

- ☐ Nooit
- ☐ Soms
- ☐ Regelmatig
- ☐ Vaak

6. Welke signalen m.b.t. sociaal contact vang je op van leerlingen?

.....

.....

7. Welke signalen m.b.t. sociaal contact vang je op van ouders?

.....

.....

8. Hoe zie je de rol van de school in de sociale contacten van leerlingen?

.....

.....

9. Hoe zou de school leerlingen kunnen helpen op het gebied van vriendschap?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Vragen over vrienden

Vragenlijst voor leerlingen in de O-fase van De Taalburg A&D

Onderzoek

Juf Lisa doet onderzoek naar vriendschap. Ze wil leerlingen in de O-fase helpen bij het maken van vrienden. Daarom heeft ze een paar vragen voor jullie.

Wat moet je doen?

Zet je tafel apart. Zorg dat er niemand mee kan kijken. Lees de vraag en kruis aan waar jij het mee eens bent.

Geheim

De antwoorden die je hebt gegeven, zullen we niet aan andere leerlingen vertellen.

Hulp nodig?

Vraag het je meester of juf.

Vragen over vrienden

Vragenlijst voor leerlingen in de O-fase van De Taalburg A&D

1. Hoe oud ben je?

2. Heb je vrienden op school?

- ☐ Ja
- ☐ Niet echt
- ☐ Nee
- ☐ Weet ik niet

3. Spreek je na school wel eens af met vrienden?

- ☐ Ja
- ☐ Nee
- ☐ Alleen via de computer of via mijn mobieltje.
- ☐ Weet ik niet

4. Zou je na school vaker willen afspreken met vrienden?

- ☐ Ja
- ☐ Nee
- ☐ Weet ik niet

5. Zou de school leerlingen kunnen helpen bij het maken van vrienden?

- ☐ Ja
- ☐ Nee
- ☐ Weet ik niet

Vind je het leuk om mee te denken?

Vind je het leuk om met een klein groepje leerlingen te praten over vriendschap?

- ☐ Ja.
- ☐ Nee.
- ☐ Misschien.

Ja of misschien?

Dan ben je op maandag 11 december tijdens het 5^e lesuur welkom in de klas van juf Lisa.

Graag tot dan!

Groetjes juf Lisa

Dankjewel voor het invullen van de vragenlijst!

Behandeld door Lisa van Leuken Datum 20-11-2017

Ons kenmerk Afdeling Arbeid & Dagbesteding Email

Onderwerp Vragenlijst over vriendschap voor ouders

Beste ouder(s)/verzorger(s),

Binnen de O-fase van VSO VSO X A&D doet Lisa van Leuken onderzoek naar vriendschap. Op school wordt namelijk vaak zichtbaar dat leerlingen op een leuke manier contact met elkaar hebben. Lisa vraagt zich af in hoeverre het leerlingen lukt om dit positieve contact op school voort te zetten na schooltijd.

U weet als ouder het beste hoe uw zoon of dochter zijn/haar tijd thuis doorbrengt. Voor dit onderzoek is uw reactie dan ook van groot belang. Daarom vraagt Lisa u via deze brief om een vragenlijst over vriendschap in te vullen. De vragenlijst bestaat uit 6 korte vragen die vertrouwelijk zullen worden behandeld en anoniem worden verwerkt.

Zou u de vragenlijst en onderstaande invulstrook uiterlijk maandag 4 december mee terug willen geven aan uw zoon of dochter?

Alvast enorm bedankt voor uw hulp!

Met vriendelijke groet,

Lisa van Leuken
Mentor van 1o3

Meedenken?

Vind u het leuk om naast de vragenlijst ook op een andere manier mee te denken? En zou u graag met een klein groepje andere ouders in gesprek willen gaan over vriendschap? Dan bent u van harte welkom op school op woensdag 13 december om 15:00 uur.

- ☐ Ja, ik ben er graag bij op 13 dec., mijn e-mailadres is:
- ☐ Misschien ben ik erbij op 13 dec. mijn e-mailadres is:
- ☐ Nee, ik ben er niet bij op 13 dec.

Vragenlijst over vriendschap

Vragenlijst voor ouders van leerlingen in de O-fase van De Taalburg A&D

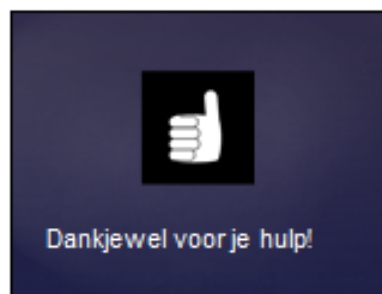
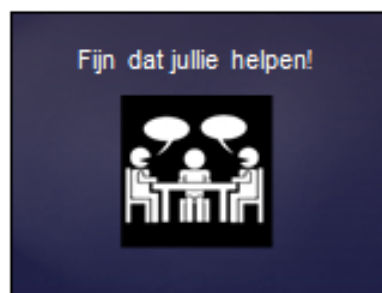
1. Hoe oud is uw zoon/dochter?
2. Heeft uw zoon/dochter vrienden op school?
 - ☐ Ja
 - ☐ Nee
 - ☐ Weet ik niet
3. Heeft uw zoon/dochter vrienden die hij/zij ook buiten school ziet?
 - ☐ Ja
 - ☐ Nee
 - ☐ Alleen via de computer of mobieltje.
 - ☐ Weet ik niet
4. Zou u willen dat uw zoon of dochter na school vaker zou afspreken met vrienden?
 - ☐ Ja
 - ☐ Nee
 - ☐ Weet ik niet
5. Maakt u zich wel eens zorgen over de sociale contacten van uw zoon/dochter?
 - ☐ Nooit
 - ☐ Soms
 - ☐ Regelmatig
 - ☐ Vaak
6. Hoe zou de school uw zoon/dochter kunnen helpen op het gebied van vriendschap?
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

9.3 Feedback op de onderzoeksopzet

Feedback onderzoeksopzet Teamleidster Samenvatting: “Zorg ervoor dat je geen verwachtingen schept die we als school niet kunnen waarmaken. Verwijder de zin: “Met behulp van uw reactie kunnen we op school onderzoeken hoe wij onze leerlingen kunnen helpen bij het uitdiepen van vriendschappen.” Deze zin kan verwachtingen scheppen bij ouders terwijl we nog aan het onderzoeken zijn wat we als school kunnen betekenen. Omschrijf zo concreet mogelijk wat je precies verwacht van ouders die willen meedenken. Voeg toe wanneer zij welkom op school en houd ook hier de verwachtingen laag door aan te geven dat ouders met een klein groepje andere ouders in gesprek kunnen gaan over vriendschap. Gebruik VSO school X Lay-out en brief-opzet als je de vragenlijst communiceert aan de ouders.” Werkplekbegeleidster “De vragenlijsten zien er goed uit. Alleen bij de leerlingvragenlijst, de laatste vraag, zie ik wat onduidelijkheid. Ik weet niet of ze de vraag goed begrijpen en of wat er dan van ze verwacht wordt. Verder complimenten en hopelijk komen er veel reacties vanuit ouders.” Feedbackmaatje “Jeetje ik ben enorm onder de indruk van jou uitgewerkte stukken! Super super goed op weg. Ik las het en was meteen onder de indruk en heb voor je ook geen tips of feedback! Behalve GA ZO DOOR!!! Het stukje van je onderzoeksopzet vind ik erg sterk en ik hoop dat ik de manier van je mag overnemen. You go girl!” Studiebegeleidster Samenvatting: “Zorg ervoor dat de inhoudelijke onderbouwing van je vragenlijst duidelijk terug te zien is in je onderzoek. Op basis van welke theorie heb je de vragen samengesteld? Goed dat je ook een methodologische onderbouwing aan je onderzoek toevoegt maar let erop dat je steeds opnieuw laat zien wat je uit welke bron hebt gehaald.”

9.4 Voorbereiding focusgroep interviews

Deelvraag 5

9.5 Resultaten extern onderzoek

Jenaplanschool X

Deelvraag 3

Geachte Jenaplanschool X,

Bij deze wil ik u enorm bedanken voor uw medewerking aan mijn onderzoek. In onderstaande tabel volgt een totaaloverzicht van de verworven data bij jullie op school. De ruwere data heb ik aan de bijlage toegevoegd zodat jullie precies terug kunnen zien hoe jullie leerlingen en ouders hebben gescoord.

De resultaten hadden bijna niet positiever uit kunnen pakken. Alle leerlingen geven aan dat zij zowel vrienden op school hebben als vrienden waarmee zij na school kunnen afspreken. Ook alle ouders bevestigen deze positieve score van 100%. Als onderzoeker ben ik hierdoor erg nieuwsgierig geworden. Hoe zien jullie jullie eigen rol als school in deze positieve scores? Jullie site laat zien dat jullie 'samen werken, aan samen werken'. Deze missie is volgens de onderzoeksresultaten zeer geslaagd. Zetten jullie specifieke interventies in die gericht zijn op sociaal contact? In dat geval mogen jullie op basis van dit onderzoek concluderen dat deze interventies zeer succesvol werken voor jullie leerlingen. Jullie maken jullie slogan 'zonder relatie, geen prestatie' volgens deze onderzoeksresultaten meer dan waar.

Voor mijn onderzoek zal ik de data die ik heb mogen verwerven vanuit jullie school vergelijken met de data die ik heb verworven vanuit VSO VSO school X. VSO VSO school X is middelbare school voor leerlingen met een communicatieve beperking. Het onderzoek is gericht op leerlingen die onderwijs volgen in de eerste twee leerjaren van de afdeling A&D. Deze afdeling is gericht op de uitstroom arbeid en dagbesteding. Het is voor onze leerlingen namelijk niet haalbaar is om een diploma te halen. De doelgroep verschilt dus enorm, maar toch is het voor het onderzoek zeer waardevol om de resultaten te kunnen vergelijken met een reguliere school. In hoeverre denken jullie dat leerlingen op reguliere scholen zelf de vaardigheden bezitten om vriendschappen aan te gaan?

Opvallend aan de resultaten van jullie leerlingen is het antwoord op de vraag 'zou je vaker af willen spreken?'. Wel 42% geeft aan vaker te willen afspreken. Het zou voor u interessant kunnen zijn om te onderzoeken hoe dit komt. De volgende hypothesen komen bij mij als onderzoeker in dit project naar voren. Vinden de leerlingen het zo leuk om af te spreken dat ze nog vaker willen afspreken? Hebben de leerlingen weinig tijd na schooltijd om af te spreken? Op welke manier hebben de leerlingen de vraag begrepen? De vragenlijst over Vriendschap is gebaseerd op de eenzaamheidsschaal van De Jong-Gierveld(2007). Deze eenzaamheidsschaal is de meest bekende vragenlijst om eenzaamheid te meten. Ik vraag me af in hoeverre kan het

resultaat van 42% in relatie gebracht kan worden met de definitie van sociale eenzaamheid volgens De Jong-Gierveld (2007). Hij geeft aan dat sociale eenzaamheid draait om minder contact hebben met andere mensen dan je wenst.

Als onderzoeker ga ik, net als Peter Petersen, uit van het belang van sociaal contact. Sociaal contact is essentieel voor de ontwikkeling van kinderen. Lang geleden maakte Maslow dit al zichtbaar in zijn piramide met hiërarchische niveau's van menselijke behoeften. Het derde niveau is gericht op sociaal contact en de behoefte aan zelfontplooiing zal volgens Maslow pas ontstaan als leerlingen onder andere zijn bevredigd in hun behoefte aan sociaal contact. Jullie school laat via dit onderzoek zien dat jullie leerlingen allemaal vrienden op school en buiten school weten op te bouwen. Deze vriendschappen dragen bij aan de natuurlijke behoeftes van ieder mens, waarvan de behoefte aan een relatie volgens Deci en Ryan van groot belang is, net zoals autonomie en competentie. Deci en Ryan bevestigen ook dat mensen zich met name in interactie willen ontwikkelen. Jullie leerlingen geven aan dat zij hiervoor kansen hebben bij jullie op school. Als jullie nieuwsgierig zijn naar meer onderzoekers die het belang van sociaal contact bevestigen dan stuur ik jullie graag meer informatie over mijn onderzoek. Ook kan ik jullie eventueel meer informatie geven over de vergelijking van de resultaten met VSO VSO school X.

Voor nu wil ik jullie een groot compliment geven voor de manier waarop jullie leerlingen kansen geven tot sociaal contact. Ook wil ik jullie enorm bedanken voor jullie medewerking aan mijn onderzoek.

In de bijlage heb ik een informatiebrief voor de leerlingen en hun ouders toegevoegd zodat zij ook op de hoogte kunnen worden gebracht van de resultaten van het onderzoek als jullie dit wensen. Eventueel zouden jullie er ook een stukje over in jullie school-info kunnen zetten als jullie dat willen.

Nogmaals enorm bedankt!

Met vriendelijke groet,

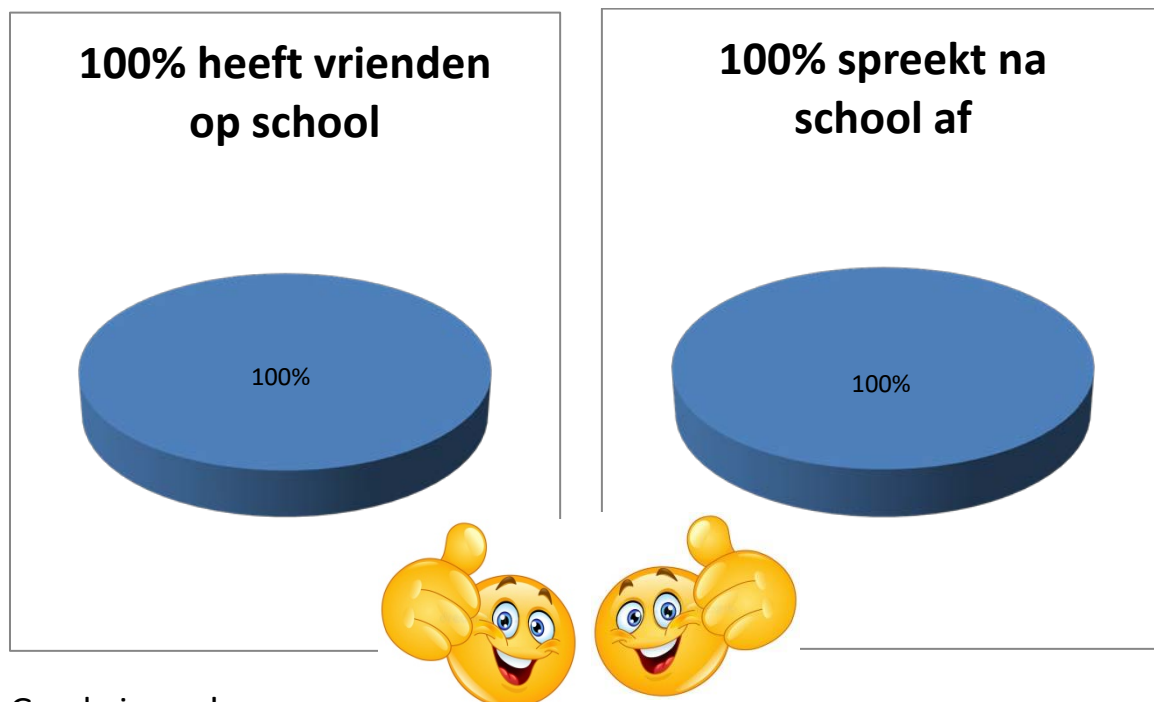
Lisa van Leuken
De Vriendencoach

Beste leerlingen,

Een tijdje geleden hebben jullie mee gewerkt aan een onderzoek over vriendschap. Graag wil ik jullie laten weten wat de resultaten zijn van het onderzoek.

Goed nieuws!

- **Alle leerlingen gaven in de vragenlijst aan dat zij vrienden hebben op school.**
- **Alle leerlingen gaven in de vragenlijst aan dat zij vrienden hebben na schooltijd.**

➤ **Veel leerlingen gaven aan dat zij graag vaker zouden willen afspreken.**

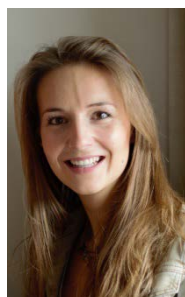
Ik ben heel benieuwd hoe dit komt. Als jij, of iemand die je kent, er graag een vriend of vriendin bij zou willen hebben, dan kun je altijd een mailtje sturen naar: vriendencoach@deschoolpedagoog.nl. Ik ga dan voor je op zoek naar een leeftijdsgenootje in de buurt met dezelfde hobby's die er ook graag een vriendschap bij zou willen.

Jullie ouders hebben de vragenlijst ook ingevuld en voor hen heb ik ook een brief gemaakt. Zouden jullie deze brief aan jullie ouders willen geven?

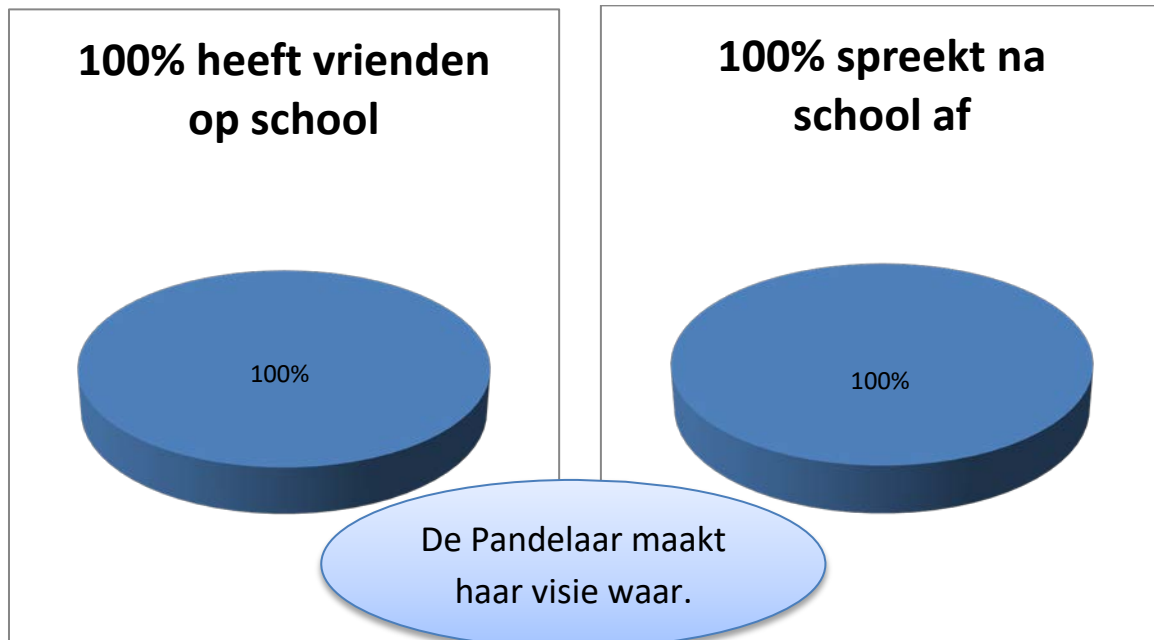
Ik wil jullie namelijk allemaal heel erg bedanken voor jullie hulp bij het onderzoek!

Groetjes,

Lisa van Leuken
De Vriendencoach

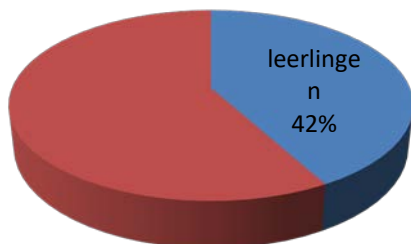
Een tijdje geleden heeft u meegewerkt aan een onderzoek over vriendschap. Graag laat ik u bij deze weten wat de resultaten zijn van het onderzoek. De resultaten hadden bijna niet positiever uit kunnen pakken. Alle leerlingen geven aan dat zij zowel vrienden op school hebben, als vrienden waarmee zij na school afspreken. Ook alle ouders bevestigen deze positieve score van 100%.

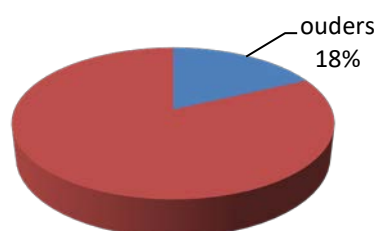
Als onderzoeker ben ik hierdoor erg nieuwsgierig geworden. Wat maakt dat juist De Pandelaar deze hoge score weet te behalen? Daar heeft u vast en zeker al een antwoord op. Vanuit het onderzoek kan ik in ieder geval bevestigen dat jullie school haar visie 'samen werken, aan samen werken' succesvol waar maakt. Ook de slogan 'zonder relatie, geen prestatie' maakt de Pandelaar volgend de onderzoeksresultaten meer dan waar.

Alle leerlingen hebben vrienden op school en thuis. Hiernaast zouden zij graag vaker willen afspreken.

42% van de leerlingen wil vaker afspreken

18% van de ouders wil dat kinderen vaker afspreken

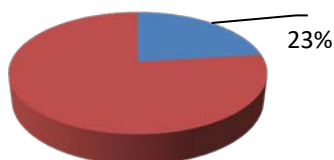

Een interessante uitkomst van het onderzoek is het bovengenoemde resultaat: 42% van de leerlingen en 19% van de ouders geeft aan dat de leerlingen graag vaker zouden willen afspreken. Ik ben heel benieuwd hoe dit komt.

Mocht uw zoon of dochter, of iemand anders in uw omgeving, er graag een vriendschap bij willen, dan kunt altijd vrijblijvend een mailtje sturen naar:

vriendencoach@deschoolpedagoog.nl. Als vriendenbemiddelaar verbind graag vrijwillig dus zonder kosten voor u, potentiële vrienden via ons vertrouwelijke bestand van vriendschapswensen.

23% van de ouders maakt zich wel eens zorgen over sociaal contact

Dit is heel normaal.
Blijft de zorg langer?
Dan help ik graag!

Bij deze wil ik u enorm bedanken voor uw medewerking aan het onderzoek!

Met vriendelijke groet,

Lisa van Leuken
De Vriendencoach

Vragenlijst over vriendschap

Totaaloverzicht

		Reguliere basisschool De Pandelaar	
		Leerlingen van 9 tot 12 jaar zonder communicatieve beperking.	
Respons		Leerlingen 100%	Ouders 97%
1. Heb je vrienden op school?		100% ja	100% ja
- Heeft vrienden op school		100 %	100%
- Heeft geen vrienden op school		0%	0%
- Weet het niet		0%	0%
Vraagt zorg bij vriendschappen op school.		0%	0%
2. Spreek je na school wel eens af met vrienden?		100% ja	100% ja
- Heeft vrienden buiten school		100%	100%
- Heeft buiten school alleen digitaal contact		0%	0%
- Heeft geen vrienden buiten school		0%	0%
Vraagt zorg bij vriendschappen na school.		0%	0%
3. Zou je na school vaker willen afspreken?		42% ja	18% ja
- Heeft geen vrienden + vriendschapswens		0%	0%
- Heeft vrienden + vriendschapswens		42%	18%
- Weet het niet		39%	5%
- Geen vriendschapswens		19%	72%
Vraagt zorg vanwege vriendschapswens.		68%*	19%*
Zorgen van ouders over vriendschap (soms tot vaak)		n.v.t.	27% soms

Legenda:

Vraagt zorg	Vraagt mogelijk zorg	Geen zorg nodig	Neutraal antwoord 'weet ik niet'
-------------	----------------------	-----------------	----------------------------------

* Het antwoord "weet ik niet" is niet meegenomen in de zorgvraag omdat verondersteld wordt dat de leerlingen en ouders die dit antwoord hebben gegeven de vraag onvoldoende begrepen.

9.6 Resultaten extern onderzoek

Kindcentrum X

Deelvraag 3

Geachte Yvonne Veenhof en collega's,

Bij deze wil ik u enorm bedanken voor uw medewerking aan mijn onderzoek. In onderstaande tabel volgt een totaaloverzicht van de verworven data bij jullie op school. De ruwere data heb ik aan de bijlage toegevoegd zodat jullie precies terug kunnen zien hoe jullie leerlingen en ouders hebben gescoord.

De resultaten hadden bijna niet positiever uit kunnen pakken. Bijna alle leerlingen geven aan dat zij zowel vrienden op school hebben als vrienden waarmee zij na school kunnen afspreken. Als onderzoeker ben ik hierdoor erg nieuwsgierig geworden. Hoe zien jullie jullie eigen rol als school in deze positieve scores? Jullie Schoolgids laat zien dat een van jullie onderwijsdoelstellingen zich richt op sociale vaardigheden: "Het onderwijs richt zich op de ontwikkeling van sociale, culturele en lichamelijke vaardigheden." Zetten jullie specifieke interventies in die gericht zijn op sociale vaardigheden? In dat geval mogen jullie op basis van dit onderzoek concluderen dat deze interventies succesvol werken voor jullie leerlingen. Jullie omschrijven in jullie visie dat kinderen zich door middel van samen spelen ontwikkelen en deze onderzoeksresultaten sluiten helemaal bij deze visie aan.

Voor mijn onderzoek heb ik de data die ik heb mogen verwerven vanuit jullie school(school B) vergeleken met de resultaten van een andere reguliere basisschool(school A). Ook heb ik de resultaten vergeleken met de resultaten die ik heb verworven vanuit VSO VSO school X. VSO VSO school X is middelbare school voor leerlingen met een communicatieve beperking. De vergelijking met de resultaten van leerlingen in het VSO leek me van jullie minder voor belang. Om deze reden heb ik deze vergelijking niet toegevoegd. Als jullie meer resultaten willen zien dan hoor ik het graag.

Opvallend aan de resultaten van jullie eigen leerlingen is het antwoord op de vraag 'Zou je hulp willen bij het maken en onderhouden van vriendschappen?'. 13% geeft aan hulp te willen terwijl de meeste leerlingen al sociale contacten hebben. Het zou voor u interessant kunnen zijn om te onderzoeken waar deze hulpvraag vandaan komt. Ik begreep uit onze mailwisseling dat u dit al heeft onderzocht door middel van persoonlijke gesprekken met de leerlingen.

De vragenlijst over Vriendschap is gebaseerd op de eenzaamheidsschaal van De Jong-Gierveld(2007). Deze eenzaamheidsschaal is de meest bekende vragenlijst om eenzaamheid te meten.

Als onderzoeker ga ik, net als jullie school, uit van het belang van sociaal contact. Sociaal contact is essentieel voor de ontwikkeling van kinderen. Lang geleden maakte Maslow dit al zichtbaar in

zijn piramide met hiërarchische niveaus van menselijke behoeften. Het derde niveau is gericht op sociaal contact en de behoefte aan zelfontplooiing zal volgens Maslow pas ontstaan als leerlingen onder andere zijn bevredigd in hun behoefte aan sociaal contact. Jullie school laat via dit onderzoek zien dat jullie leerlingen bijna allemaal vrienden op school en buiten school hebben. Deze vriendschappen dragen bij aan de natuurlijke behoeftes van ieder mens, waarvan de behoefte aan een relatie volgens Deci en Ryan van groot belang is. Deci en Ryan bevestigen ook dat mensen zich met name in interactie willen ontwikkelen. Jullie leerlingen geven via dit onderzoekje aan dat zij hiervoor kansen hebben bij jullie op school.

Als jullie meer willen lezen over het belang van sociaal contact dan adviseer ik jullie om het vakblad van de CNV (Zorgprimair en Zorgbreed) in de gaten te houden. Binnenkort publiceert ik hierin een artikel over het Vriendenproject waarin ik uit leg waarom sociaal contact zo belangrijk is voor kinderen en jongeren. Als jullie nieuwsgierig zijn naar het totale onderzoek dan stuur ik jullie graag meer informatie. Ook kan ik jullie eventueel meer informatie geven over de vergelijking van de resultaten met VSO VSO school X.

Voor nu wil ik jullie een groot compliment geven voor de manier waarop jullie leerlingen kansen geven tot sociaal contact. Ook wil ik jullie enorm bedanken voor jullie medewerking aan mijn onderzoek.

In de bijlage heb ik een informatiebrief voor de leerlingen en hun ouders toegevoegd zodat zij ook op de hoogte kunnen worden gebracht van de resultaten van het onderzoek als jullie dit wensen. Eventueel zouden jullie er ook een stukje over in jullie school-info kunnen zetten als jullie dat willen.

Nogmaals enorm bedankt!

Met vriendelijke groet,

Lisa van Leuken

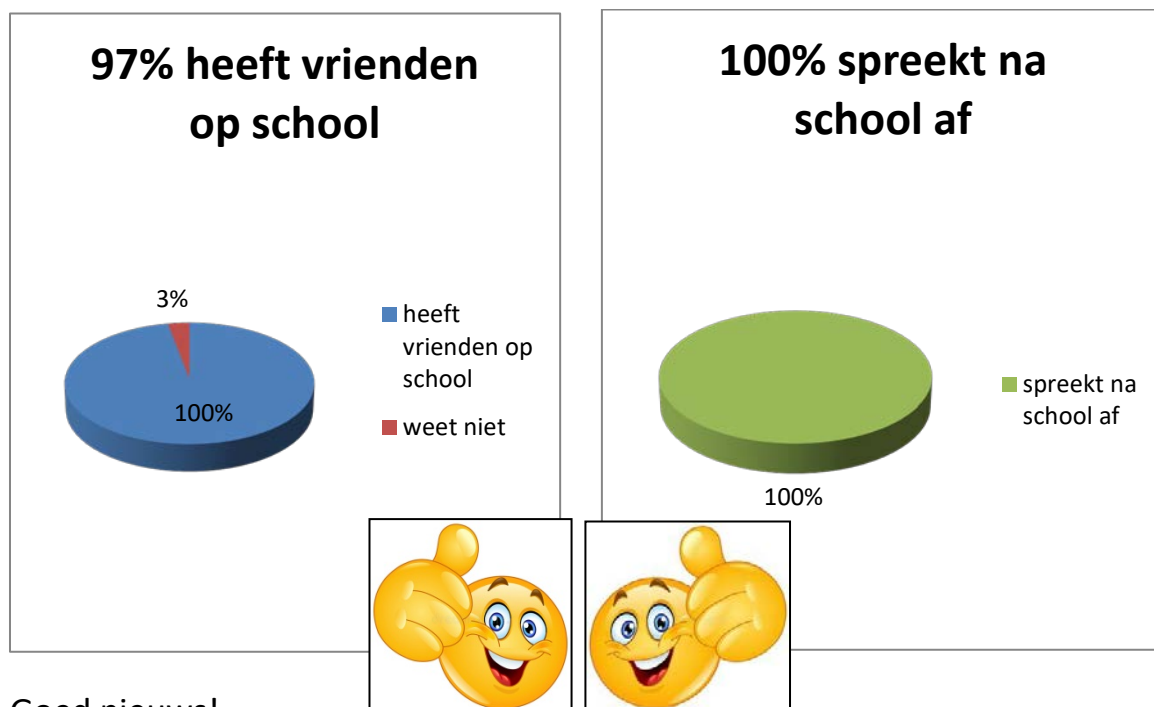
De Vriendencoach

Beste leerlingen,

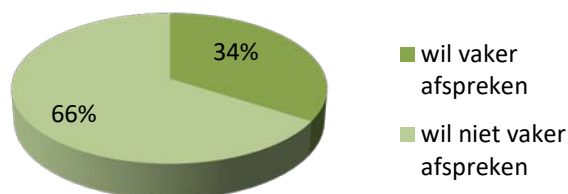
Een tijdje geleden hebben jullie mee gewerkt aan een onderzoek over vriendschap. Graag wil ik jullie laten weten wat de resultaten zijn van het onderzoek.

Goed nieuws!

- **Bijna alle leerlingen gaven in de vragenlijst aan dat zij vrienden hebben op school.**
- **Alle leerlingen gaven in de vragenlijst aan dat zij vrienden hebben na schooltijd.**

34% van de leerlingen wil vaker afspreken

Interessant...

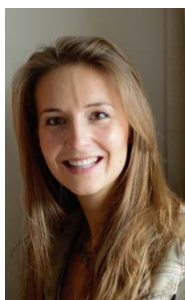
- **Veel leerlingen gaven aan dat zij graag vaker zouden willen afspreken.**

Ik ben heel benieuwd hoe dit komt. Als jij, of iemand die je kent, er graag een vriend of vriendin bij zou willen hebben, dan kun je altijd een mailtje sturen naar: vriendencoach@deschoolpedagoog.nl. Ik ga dan voor je op zoek naar een leeftijdsgenootje in de buurt met dezelfde hobby's die er ook graag een vriendschap bij zou willen.

Ik wil jullie allemaal heel erg bedanken voor jullie hulp bij het onderzoek!

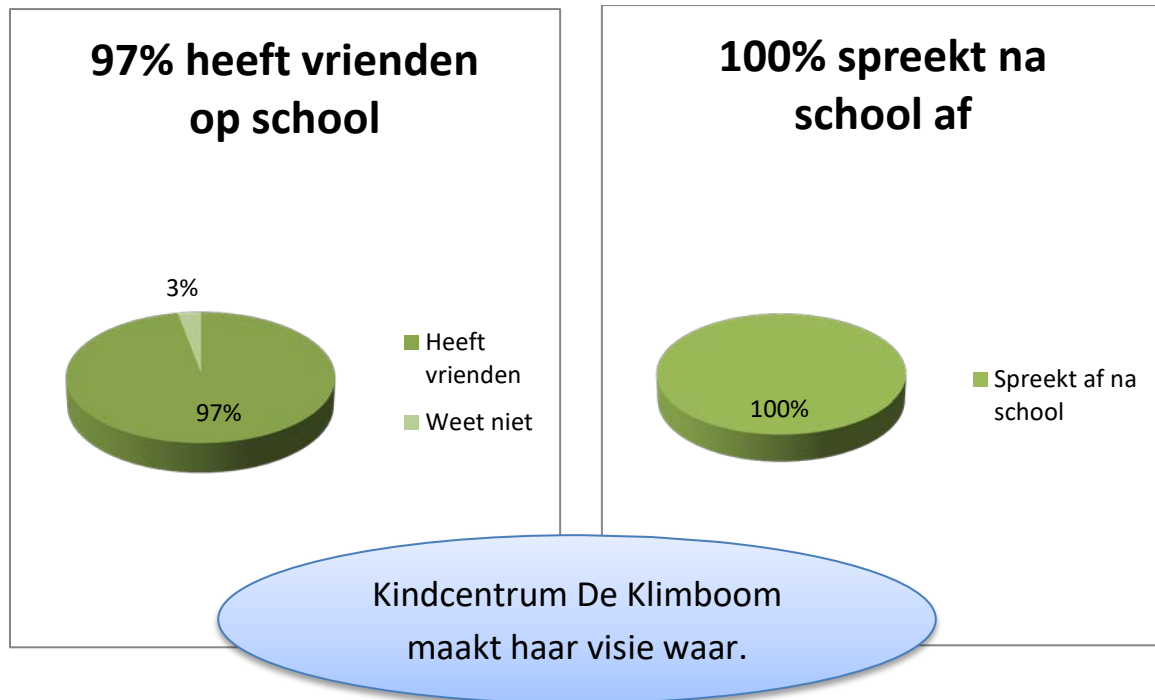
Groetjes,

Lisa van Leuken
De Vriendencoach

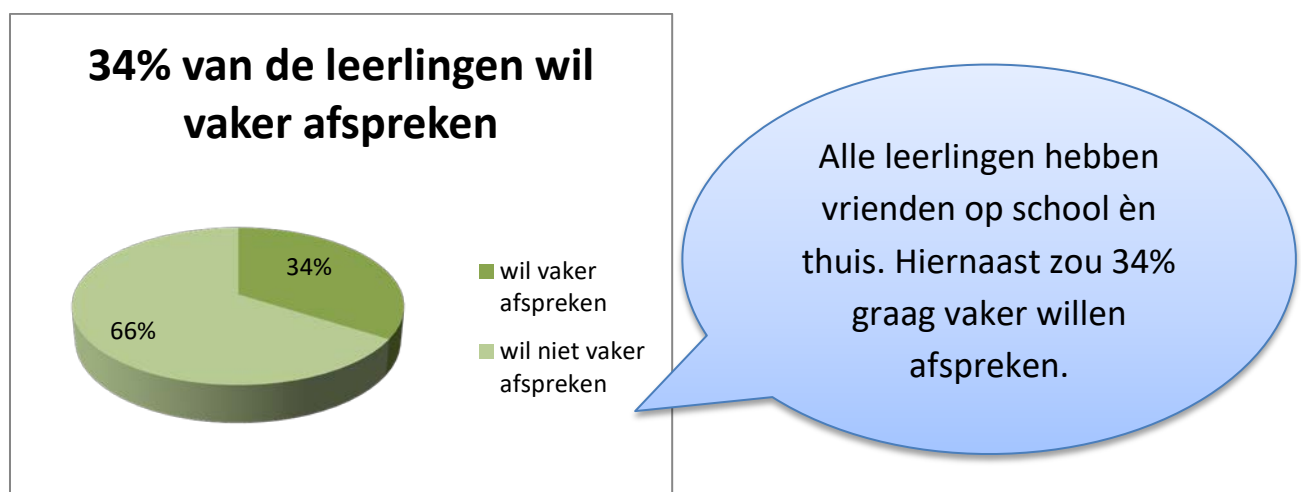

Beste ouders, verzorgers,

Een tijdje geleden heeft Kindcentrum X meegewerkt aan een onderzoek over vriendschap. Graag laten wij u bij deze weten wat de resultaten zijn van het onderzoek. De resultaten hadden bijna niet positiever uit kunnen pakken. Bijna alle leerlingen geven aan dat zij zowel vrienden op school hebben, als vrienden waarmee zij na school afspreken.

Vanuit het onderzoek kan ik bevestigen dat jullie school haar visie gericht op 'samen spelen' succesvol waar maakt. Ook het onderwijsdoel gericht op 'de ontwikkeling van sociale vaardigheden' maakt jullie school volgens de onderzoeksresultaten waar.

Een interessante uitkomst van het onderzoek is het bovengenoemde resultaat: 34% van de leerlingen geeft aan dat zij graag vaker zouden willen afspreken. Ik ben heel benieuwd hoe dit komt.

Mocht uw zoon of dochter, of iemand anders in uw omgeving, er graag een vriendschap bij willen, dan kunt altijd vrijblijvend een mailtje sturen naar:

vriendencoach@deschoolpedagoog.nl. Als vriendenbemiddelaar verbind graag vrijwillig, potentiële vrienden via ons vertrouwelijke bestand van vriendschapswensen. Ook Vriendenmiddagen of Vriendencoaching zouden een uitkomst kunnen bieden.

Met vriendelijke groet,

Lisa van Leuken
De Vriendencoach

Vragenlijst over vriendschap

Totaaloverzicht resultaten reguliere basisschool A in vergelijking met reguliere basisschool B (Kindcentrum X).

	Reguliere basisschool A Leerlingen van 9 tot 12 jaar zonder communicatieve beperking.		Reguliere basisschool B Leerlingen van 9 tot 12 jaar zonder communicatieve beperking.
Respons	Leerlingen 100%	Ouders 97%	Leerlingen 100%
4. Heb je vrienden op school?	100% ja	100% ja	97% ja
- Heeft vrienden op school	100 %	100%	100%
- Heeft niet echt vrienden op school	0%	0%	0%
- Weet het niet	0%	0%	3%
Vraagt zorg bij vriendschappen op school.	0%	0%	3%
5. Spreek je na school wel eens af met vrienden?	100% ja	100% ja	100% ja
- Heeft vrienden buiten school	100%	100%	100%
- Heeft buiten school alleen digitaal contact	0%	0%	0%
- Heeft geen vrienden buiten school	0%	0%	0%
Vraagt zorg bij vriendschappen na school.	0%	0%	0%
6. Zou je na school vaker willen afspreken?	42% ja	18% ja	26% ja
- Heeft geen vrienden + vriendschapswens	0%	0%	0%
- Heeft vrienden + vriendschapswens	42%	18%	26%
- Weet het niet	39%	5%	26%
- Geen vriendschapswens	19%	72%	66%
Vraagt zorg vanwege vriendschapswens.	68%*	19%*	34%*
Zorgen van ouders over vriendschap (soms tot vaak)	n.v.t.	27% soms	n.v.t.

9.7 Uitgebreide onderzoeksresultaten

Deelvraag 3

Gespecificeerde weergave van deelvraag 12, 13, 14 en 15 Leerlingen van VSO school X t.o.v. leerlingen reguliere school					
	Regulier onderwijs 57 leerlingen van 9 tot 12 jaar zonder communicatieve beperking.			VSO VSO school X 50 leerlingen van 12 tot 14 jaar met een communicatieve beperking.	
	Reguliere Basisschool A		Reguliere Basisschool B	VSO VSO school X A&D O-fase	
	26 leerlingen 100%respons	26 ouders 97% respons	31 leerlingen 100% respons	50 ouders 44% respons	50 leerlingen 96% respons
12 Hoeveel leerlingen hebben vrienden op school?	100%	100%	97%	95%	94%
13 Hoeveel leerlingen spreken na school af met leeftijdsgenoten?	100%	100%	100%	47%	32%
- Heeft buiten school alleen digitaal contact	0%	0%	0%	16%	16%
- Spreekt nooit af na school	0%	0%	0%	37%	40%
14 Hoeveel leerlingen hebben een vriendschapswens?	42%	18%	26%	55%	56%
- Heeft geen vrienden & vriendschapswens	0%	0%	0%	30%	40%
- Heeft vrienden & vriendschapswens	42%	18%	26%	25%	16%
- Geen vriendschapswens	19%	72%	66%	15%	28%
15 Zorgen van ouders over vriendschap (soms tot vaak)	n.v.t.	27% soms	n.v.t.	59% soms tot vaak	n.v.t.

9.8 Uitgebreide onderzoeksresultaten

Deelvraag 4

Deelvraag 4: Wat kan ik als leerkracht doen om mijn leerlingen op school te begeleiden in hun sociale contacten buiten schooltijd?

Sub-vraag 4a: Hoe zien collega's de rol van de school op het gebied van het begeleiden van (na schoolse) sociale contacten van leerlingen?

Uit het expertinterview in de context-analyse blijkt dat onze directeur het van groot belang vindt dat wij onze rol als school op het gebied van sociale contacten afbakenen. In dit deel van het onderzoek wordt onderzocht hoe collega's de verantwoordelijkheden van de school zien m.b.t. het begeleiden van (na schoolse) sociale contacten.

Wat kan ik als leerkracht doen om mijn leerlingen op school te begeleiden in hun sociale contact buiten schooltijd?

In dit deel van het onderzoek wordt ook de hoofdvraag onderzocht. Collega's geven antwoord op de vraag wat ik kan doen om leerlingen te begeleiden in hun sociale contacten. Onderstaande reacties zijn letterlijk overgenomen uit de vragenlijst en via de tussenkopjes samengevoegd tot deelonderwerpen voor de leesbaarheid.

14 keer genoemd: leerkrachten kunnen een rol spelen

- De school heeft een grote rol. Op school brengen de leerlingen veel tijd met elkaar door. Ze zijn op elkaar aangewezen. Zeker bij ons op school denk ik dat het belangrijk is om leerlingen te helpen bij het maken en onderhouden van sociale contacten.
- Afspraakjes stimuleren.
- Hulp bieden in contacten aangaan.
- Als de school dit zou kunnen ondersteunen door een bemiddelende/ondersteunende rol te spelen.
- Inzichtelijk krijgen wat een leerling wil en hoe zijn contacten zijn buiten (en binnen) school.
- School kan een aanzet geven in het leggen van deze contacten.
- De autisme app is een goed voorbeeld voor ll om zich te kunnen aansluiten. Misschien kan er ook een app ontwikkeld worden voor alle ll, onder begeleiding van een mentor. Je moet zeker weten dat een ll hier goed mee kan omgaan.
- Tijdens de CR-lessen aandacht besteden aan vriendschap.
- Mogelijkheid geven/creëren om tijdens vrije tijd met schoolvrienden (uit andere kassen) samen te spelen.
- Praten over vriendschap: hoe ben je een goede vriend, welke vriendschappen zijn er op school en thuis?
- In de lessen veel aandacht besteden.
- Vanaf het begin van een groep die je hebt, veel tijd besteden aan hoe je vriendschap onderhoudt, vrienden zoekt, wie past bij je enz.
- Sova lessen structureel een opbouw hanteren om leerlingen te helpen in sociale contacten.
- Kinderen onderling koppelen.

4 keer genoemd: klas overstijgende activiteiten aanbieden

- Kinderen op school die niet bij elkaar in de klas zitten, de mogelijkheid geven om toch iets samen te doen.
- Interesseelden van leerlingen bij elkaar brengen.
- Meer mogelijkheden bieden om elkaar binnen school te leren kennen door klas overstijgende activiteiten.
- Op school zouden er misschien meer klas overstijgende lesuren plaats kunnen vinden met bijvoorbeeld modules, zodat leerlingen die geen aansluiting in hun eigen klas hebben, toch andere leerlingen op kunnen zoeken en daarbij aan kunnen sluiten.

5 keer genoemd: na schoolse activiteiten op school aanbieden

- School zou haar deuren kunnen openstellen om contacten na school te kunnen onderhouden.
- Mogelijkheden bieden om buiten school elkaar te kunnen ontmoeten indien ouders en Il aangeven dat ze dit zouden willen. ...
- Na schoolse activiteiten door diverse clubs op school laten organiseren.
- Na school 1 of 2 keer de mogelijkheid creëren dat ze samen kunnen afspreken op school.
- Maandelijks/wekelijks een activiteit onder begeleiding aanbieden. Ik weet dat Ilse dat ooit op de wo middagen activiteiten op school heeft opgezet die goed verliepen. Dit zou bv ook onder schooltijd kunnen op de vr middag. Biedt wat meer aan, waarbij Il hun eigen groepjes kunnen maken, (denk aan activiteiten in de gymzaal, gewoon kletsen met elkaar, buiten voetballen en na afloop wat samen drinken).

6 keer genoemd: ouders stimuleren

- Ouders stimuleren om te begeleiden.
- Ouderinformatie, welke mogelijkheden zijn er.
- Ik kan een bemiddelende rol spelen maar ouders (halen/brengen/contacten maken) hebben een grotere rol.
- Een begeleidende rol van de school in samenwerking met de ouders, zij moeten hier de hoofdrol in nemen.
- Tips aanbieden voor vrije tijd in hun eigen omgeving voor speciale jongeren. Denk aan Mee/vrije tijdsbesteding in hun woonomgeving (in Eindhoven bv activiteiten Woensdel Noord).
- Ouders elkaar laten ontmoeten met als gespreksthema vriendschap.

1 keer genoemd: hoeft niet in het lesaanbod.

- Voor mij zou dat niet zozeer in het lesaanbod hoeven liggen.

9.9 PDCA-cyclussen van de uitgezette acties naar aanleiding van het onderzoek

1. Leerlingen in de klas helpen bij het maken van speel afspraken.

Leerlingen:

‘De juf/school kan helpen door leerlingen te helpen met vragen of een andere leerling vrienden wil worden.’

‘Soms ben ik bang om te vragen of iemand wil afspreken.’

‘Bellen vind ik moeilijk.’

Leerkrachten:

‘Hulp bieden in contacten aangaan.’

‘Ondersteunen door een bemiddelende/ondersteunende rol te spelen.’

‘Een aanzet geven in het leggen van na schoolse sociale contacten.’

Plan:

Als leerkracht kan ik mijn leerlingen helpen bij het maken en onderhouden van sociale contacten. In de klas besteed ik hier regelmatig aandacht aan. Als aanvulling op deze interventies wil ik vòòr de kerstvakantie samen met mijn leerlingen een speelafpraak maken op school zodat zij in de vakantie iets kunnen ondernemen met een schoolgenootje.

Do:

Ik hielp mijn leerlingen bij het maken van een speelafpraak. Dit bleek alleen via een op een begeleiding haalbaar te zijn.

Check:

Het lukte via individuele begeleiding in de klas om een na schoolse speel afspraak te realiseren voor mijn leerlingen. Ik stond stil bij de vele onderdelen van het maken van een speelafpraak die moeilijk zijn voor onze leerlingen. Tijdsbegrip, planning en een onvermogen om te (durven) bellen bleken het maken van een speelafpraak nog meer in de weg te staan dan ik vooraf verwachtte. De les was zèèr leerzaam voor onze leerlingen want deze vele facetten kregen aandacht. Het maken van de speelafspraken kostte wel meer tijd dan verwacht omdat ik de leerlingen zoveel mogelijk zelf wilde laten doen.

Act:

Voorafgaand aan iedere vakantie zal ik de leerlingen die een speelafpraak willen maken (individueel) begeleiden in het maken van deze speelafpraak zodat zij de vaardigheden die zij hiervoor nodig hebben zo goed mogelijk eigen kunnen maken.

2. Meidenmoment, legomoment en vrije tijd met schoolgenoten

Leerlingen:

‘In de pauzes is er te weinig tijd om andere leerlingen te leren kennen. De juffen en meesters zouden tijd kunnen maken voor leuke dingen met leerlingen uit andere klassen.’

Leerkrachten:

‘Biedt onze leerlingen mogelijkheden om elkaar binnen school te leren kennen door klas overstijgende activiteiten.’ ‘Breng interessevelden van leerlingen bij elkaar.’

Plan:

Ik organiseer een meidenmoment voor de 4 meiden in het eerste leerjaar en geef mijn leerlingen meer mogelijkheden om tijdens vrije momenten iets met leerlingen uit andere klassen te ondernemen.

Do:

In de vergadering besprak ik mijn idee voor het meiden moment waarop ik in de afgelopen periode wekelijks een meidenmoment organiseerde tijdens de pauze.

Ik liet de hele klas op vrijdagmiddag tijdens het laatste kwartier buiten spelen samen met leerlingen uit andere groepen.

Ik organiseerde een wekelijks lego-moment voor een van mijn leerlingen met leerlingen uit een andere groep.

Check:

Het legomoment en het laatste kwartier op vrijdag pakten goed uit.

Het meidenmoment bleek vrij intensief te zijn voor de leerlingen. Ik had als doel contact maken terwijl de leerlingen hun pauze nodig hadden. Dit meidenmoment was een succes op het gebied van verbinding en het delen van persoonlijke meidendingen. Verschillende ervaringen met jongens kwamen bijvoorbeeld ter sprake tijdens het meidenmoment. Het doel sociaal contact opbouwen om dit na school voort te kunnen zetten was te hoog gegrepen voor de meidenmomenten in de pauzes./

Act:

In de vervolgperiode ga ik met behulp van de aanbevelingen van dit onderzoek onderzoeken of het mogelijk is om een meidenmoment te plannen wat los staat van de pauze.

Aanbeveling voor het MT:

Maak in het rooster ruimte voor klas overstijgende sociale momenten met leerlingen uit verschillende groepen vanuit de interesses van de leerlingen zoals bijvoorbeeld een voetbalmoment, een gamemoment of een meidenmiddag.

3. Informatiebrief voor ouders

Leerlingen:

‘Mijn ouders zijn niet thuis om mij te helpen.’

Leerkrachten:

‘Geef ouders informatie over de mogelijkheden voor vrijetijdsbesteding na school.’

Plan:

Ik wil een aantal ouders informeren over mogelijkheden voor naschoolse groepsbegeleiding. Door mijn tweede baan als ambulant begeleider heb ik veel zicht op de mogelijkheden voor begeleiding voor onze leerlingen. Ik ben ervan overtuigd dat niet alle leerlingen die recht hebben op groepsbegeleiding op dit moment gebruik maken van de mogelijkheden van groepsbegeleiding die vanuit de Gemeentes georganiseerd worden.

Do:

Daarom heb ik een brief voor ouders opgesteld met hierin een stappenplan waarmee zij een aanvraag voor groepsbegeleiding bij de Gemeente kunnen doen. Deze brief kan meegegeven worden na een oudergesprek waarin de mogelijkheden van groepsbegeleiding met ouders worden besproken.

Check:

Ik heb de mogelijkheden voor groepsbegeleiding besproken in het oudergesprek met de ouders van drie verschillende leerlingen. Deze ouders hebben de brief met het stappenplan voor begeleiding ontvangen en twee van de drie ouders hebben de aanvraag voor begeleiding gedaan.

Act:

De brief is niet alleen bruikbaar voor leerlingen in mijn eigen groep. Ik zal daarom via de aanbevelingen vragen of ik de brief mag communiceren met de rest van mijn team zodat ook collega's ouders kunnen wijzen op de mogelijkheden voor groepsbegeleiding en de manieren waarop zij deze begeleiding kunnen realiseren.

Aanbeveling MT: Graag zou ik het team vanuit mijn ervaringen als ambulant begeleider willen informeren over de mogelijkheden voor externe na schoolse groepsbegeleiding voor onze leerlingen. Ik ben ervan overtuigd dat niet alle leerlingen die recht hebben op begeleiding op dit moment begeleiding krijgen. Als ik de kans krijg om leerkrachten hierover te informeren dan kunnen zij deze informatie meenemen naar oudergesprekken waarin dit van waarde zou kunnen zijn. Collega's zouden ook de vooropgestelde brief met het stappenplan aan andere ouders kunnen meegeven.

4. Lijstje met dingen die je kunt proberen om vrienden te maken (samen met de leerlingenraad).

Leerlingen:

‘leerkrachten kunnen een lijstje maken met dingen die je uit kunt proberen om vrienden te maken’

Plan:

Ik ga samen met de leerlingenraad een lijstje maken met een visueel ondersteund stappenplan om vrienden te maken.

Do:

Het traject loopt nog. De vraag is uitgezet bij de leerlingenraad.

5. Totaaloverzicht woonplaatsen leerlingen

Ideeën van de leerlingen:

‘Klasgenoten wonen ver weg en onze leerlingen kunnen moeilijk zelfstandig reizen.’

‘Vertellen welke leerlingen uit dezelfde plaats komen.’

Plan:

Ik wil een lijst maken waarop ik kan zien waar alle leerlingen uit de O-fase vandaan komen zodat ik leerlingen kan attenderen op leerlingen die bij hen in de buurt wonen.

Do:

Ik heb de lijst in samenwerking met de administratie gemaakt. Ik heb mijn idee met het hele team besproken in de vergadering gekoppeld aan het samen reizen voor de disco-avond en alle collega's een mailtje gestuurd waarin ik heb aangegeven dat leerlingen mij kunnen opzoeken als zij willen weten waar andere leerlingen vandaan komen.

Check:

Binnen mijn eigen groep heb ik gebruik gemaakt van de lijst. Leerlingen uit andere groepen hebben mij niet opgezocht.

Act:

Ik blijf de lijst voor mijn eigen klas gebruiken en laat het collega's weten als ik leuke 'matches' zie op basis van de woonplaats.